

Izazovi dječjega višejezičnog razvoja (iz perspektive odraslih govornika)

Mislimi, Elida

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:042968>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-15**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Elida Mislimi

**IZAZOVI DJEČJEGA VIŠEJEZIČNOG RAZVOJA
(IZ PERSPEKTIVE ODRASLIH GOVORNIKA)**

Diplomski rad

Zagreb, srpanj, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Elida Mislimi

**IZAZOVI DJEČJEGA VIŠEJEZIČNOG RAZVOJA
(IZ PERSPEKTIVE ODRASLIH GOVORNIKA)**

Diplomski rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, srpanj, 2024.

Zahvala

Zahvaljujem svojoj mentorici, doc. dr. sc. Jeleni Vignjević, na neizmjernej pomoći koju mi je pružila, nesebično uloženom trudu i vremenu, podršci, strpljenju, izuzetnom vodstvu te udijeljenim savjetima i znanju tijekom izrade ovog diplomskog rada.

Zahvaljujem i svojim roditeljima na neizmjernej ljubavi, podršci i razumijevanju koje su mi pružali tijekom cijelog obrazovanja!

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad pod nazivom *Izazovi dječjega višejezičnog razvoja (iz perspektive odraslih govornika)* izvorni rezultat mojeg rada te se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(potpis studenta)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2.1. Pojam višejezičnosti	3
2.2. Podjela višejezičnosti	5
2.3. Prednosti višejezičnosti	7
2.4. Nedostaci višejezičnosti	8
3. POTICAJNO OKRUŽJE I ULOGA RODITELJA	13
3.1. Uloga roditelja	13
3.2. Uloga obrazovne ustanove	16
5.1. Cilj istraživanja	21
5.2. Sudionici	21
5.3. Metoda	21
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	23
6.1. Uloga roditelja	23
6.2. Poteškoće u obrazovanju i socijalnim interakcijama	25
6.3. Miješanje jezika	28
6.4. Prednosti	30
6.5. Nedostaci	32
6.6. Pitanje identiteta	33
6.7. Iskustva	35
7. ZAKLJUČAK	37
8. LITERATURA	38

SAŽETAK

Višejezičnost je složen fenomen čije definicije u literaturi nisu jednoznačne niti univerzalne. Najčešće se višejezičnost razumijeva kao poznavanje i upotreba dvaju jezika od strane iste osobe. Ni oko učinka višejezičnosti na jezični i cjelokupni djetetov razvoj, nema slaganja. Jedni smatraju da višejezični razvoj djece može donijeti brojne izazove, no većinom se stručnjaci slažu da višejezičnost donosi brojne pozitivne učinke. Naravno, višejezičnost, kao i sve ostalo, ima svoje prednosti i nedostatke.

Temeljni je cilj ovog diplomskog rada ispitati s kojim se izazovima, prednostima, nedostacima i poteškoćama suočavaju višejezični govornici. Provedeno je stoga istraživanje kojim se htjelo odgovoriti na pitanja podržavaju li roditelji razvoj višejezične u djece, s kojim su se poteškoćama susreli višejezični govornici u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija te što smatraju prednostima, a što nedostacima višejezičnosti. Također, nastojalo se detaljnije istražiti neke od sastavnica okolinskog utjecaja na dječji višejezični razvoj. S obzirom na to da se uz pojam višejezičnosti veže i kultura, istraživanjem se željelo ispitati i kako višejezični govornici gledaju na odnos jezika i kulture te kako to utječe na njihov identitet i samopouzdanje. Istraživanje je provedeno metodom polustrukturiranog intervjua. U istraživanju je sudjelovalo devet sudionika od kojih je šest ženskog spola i tri muškoga spola. Ispitanici su bili u dobi od dvadeset i tri do trideset godina, odnosno, izazovi dječjeg višejezičnog razvoja ispitali su se iz perspektive odraslih govornika. Rezultati istraživanja pokazali su da su prednosti višejezičnosti brojne i da dominiraju nad pojedinim poteškoćama i negativnim iskustvima. Većina ispitanika tvrdi da se ni nije susrela s nedostacima. Među nedostacima koje su ispitanici izdvojili ističu se miješanje jezika i osjećaj manje pripadnosti skupini. Također, istraživanje je pokazalo kako roditelji i okolina imaju velik utjecaj na višejezični razvoj djece.

Ključne riječi: dvojezičnost, identitet, izazovi višejezičnosti, kultura, uloga okoline, višejezičnost

SUMMARY

Multilingualism is a complex phenomenon whose definitions in the literature are not unambiguous or universal. Most often, multilingualism is understood as the knowledge and use of two languages by the same person. There is no agreement about the effect of multilingualism on the child's linguistic and overall development either. Some believe that the multilingual development of children can bring many challenges, but most experts agree that multilingualism brings many positive effects. Of course, multilingualism, like everything else, has its advantages and disadvantages. The main goal of this thesis is to examine what challenges, advantages, disadvantages and difficulties multilingual speakers face. Therefore, research was conducted to answer the questions of whether parents support the development of multilingualism in children, what difficulties multilingual speakers encountered in the context of education and social interactions, and what they consider the advantages and disadvantages of multilingualism. Also, an effort was made to investigate in more detail some of the components of the environmental influence on children's multilingual development. Given that the concept of multilingualism is also linked to culture, the research also wanted to examine how multilingual speakers view the relationship between language and culture and how this affects their identity and self-confidence. The research was conducted using a semi-structured interview method. Nine participants took part in the research, of which six were female and three were male. The respondents were between the ages of twenty-three and thirty, that is, the challenges of children's multilingual development were examined from the perspective of adult speakers. The research results showed that the advantages of multilingualism are numerous and that they dominate certain difficulties and negative experiences. Most of the respondents claim that they have not even encountered any shortcomings. Among the shortcomings identified by the respondents are the mixing of languages and the feeling of less belonging to a group. Also, research has shown that parents and the environment have a great influence on children's multilingual development.

Key words: bilingualism, challenges of multilingualism, culture, identity, multilingualism, role of the environment

1. UVOD

Pojam višejezičnosti različito se određuje, nema jednostavne i općeprihvaćene definicije. Uglavnom su svi suglasni u tome da se višejezičnost odnosi na poznavanje i upotrebu dvaju ili više jezika od strane iste osobe. U današnje vrijeme višejezičnost je česta pojava u cijelome svijetu. Zbog globalizacije i niza drugih čimbenika u suvremenome svijetu velika većina svjetskoga stanovništva je dvojezična ili višejezična (Medved Krajnović, 2010). Poznavanje više od jednoga jezika gotovo je nužno za funkcioniranje pojedinca u suvremenom društvu (Saville-Troike, 2006). Međutim, pojam višejezičnosti ne obuhvaća samo jezičnu kompetenciju, već uključuje i različite kulturne i socijalne dimenzije.

Suvremeni migracijski procesi još usložnjuju jezični razvoj pojedinca, kao i odgovor društva na u tom kontekstu nastajuće jezične potrebe. Tako i u Hrvatskoj učenje hrvatskoga kao stranog jezika postaje sve važnije s porastom broja stranaca koji dolaze u Hrvatsku iz različitih razloga. Nedostatak poznavanja jezika kod doseljeničke populacije ozbiljno ograničava pristup obrazovanju. Osim toga, nepoznavanje jezika onemogućuje komunikaciju s domaćim stanovništvom, što dalje smanjuje osjećaj pripadnosti zajednici.

U današnjem globaliziranom svijetu, sve više nastavnika suočava se s izazovom poučavanja inojezičnih učenika. Inojezični učenici su oni koji dolaze iz različitih jezičnih i kulturnih sredina, te se njihovim nastavnicima nameću dodatni zadaci kako bi pružili adekvatnu i inkluzivnu obrazovnu podršku (Jurišić Šarlija, 2023).

Ovaj rad istražuje izazove dječjega višejezičnog razvoja iz perspektive odraslih govornika. Istraživanjem se nastoje ispitati prednosti, ali i nedostatke ili poteškoće s kojima se višejezični govornici susreću tijekom školovanja i svakodnevnog života. Također, cilj ovog istraživanja bio je doprinijeti boljem razumijevanju dječjega višejezičnog razvoja i njegova utjecaja na pojedince.

Prije nego što se osvrnemo na izazove višejezičnosti, valja najprije objasniti sam pojam. U teorijskom dijelu objašnjen je pojam višejezičnosti te je prikazana podjela kako bi se bolje razumjeli izazovi višejezičnih govornika. Jedna od podjela višejezičnosti je na okomitu i vodoravnu višejezičnost. Okomita višejezičnost odnos je različitih organskih idioma (narječja, dijalekata, mjesnih govora) i standardnoga jezika unutar sustava istoga jezika. U ovome istraživanju sudionici su vodoravno višejezični što znači da hrvatski jezik dolazi u odnos sa stranim jezikom poput engleskoga, njemačkoga i sl. Nakon objašnjenog pojma, navedene su

prednosti i mogući nedostaci višejezičnosti. Kako je uloga roditelja i okoline ključna u formiranju jezičnih kompetencija djece, u radu se posebna pažnja posvećuje i njihovom utjecaju na višejezični razvoj djece. Istražuje se kako okružje može imati pozitivan ili negativan utjecaj na pojedinca.

2. VIŠEJEZIČNOST

2.1. Pojam višejezičnosti

Prema Pavličević-Franić (2006), pojmom multilingvalnost (hrv. mnogojezičnost) označava se mogućnost učenja različitih jezika u školi, na fakultetu ili različitim multikulturalnim sredinama koji pritom ne moraju nužno interferirati, dok se pojmom plurilingvalnost (hrv. višejezičnost) ističe međujezična povezanost, ispreplitanje i međudjelovanje različitih jezičnih kodova u istoga govornika (The Common European Framework of Reference for Languages, Vijeće Europe, 2001).

Nije lako definirati kompleksan koncept kao što je višejezičnost, pa različiti pristupi istraživanju, kao i različite istraživačke tradicije, definiraju višejezičnost na različite načine (Drkić, 2015).

Višejezičnost je vladanje trima ili većim brojem jezika. Prije se nazivom dvojezičnost (bilingvalnost ili bilingvizam) redovito pokrivalo i znanje većeg broja jezika, bez obzira na broj i na stupanj ovladanosti svakim pojedinim jezikom. U novije vrijeme, kada se sve više proučava treći jezik, kada se pokazuju osebnosti ovladavanja trećim jezikom ili sam proces ovladavanja trećim jezikom, čini se razlošniji osobe nazvati višejezičnima (Cvikić i sur., 2007). Budući da se u literaturi češće koristi pojam *dvojezičnost*, slijedeće definicije dvojezičnosti odnosit će se i na višejezičnost.

Prema Jajić Novogradec (2017), Kemp (2009) smatra da višejezičari ne moraju posjedovati jednako znanje, kao i kontrolu svih jezika koje znaju.

Izraz bilingvizam (dvojezičnost) i njegov pridjev bilingvalan definira se na različite načine, što ne treba čuditi kada se uzme u obzir da je vladanje dvama jezicima složen fenomen (Vilke-Prebeg, 1991). Vilke-Prebeg navodi prema Anderson i Boyer (1970) kako su se stručnjaci jedino sporazumjeli da je bilingvizam poznavanje i upotreba dvaju jezika od strane iste osobe. Za jedne on znači vladanje drugim jezikom na razini kojom se govornik približava izvornom govorniku, neki čak podrazumijevaju podjednako vladanje dvama jezicima, drugi se zadovoljavaju definicijom prema kojoj pojedinac drugi jezik upotrebljava vrlo ograničeno, čak i samo receptivno, koristeći se pri tome samo jednom od četiriju jezičnih vještina (govor, razumijevanje, čitanje, pisanje)(Vilke-Prebeg, 1991).

Kada je riječ o vladanju drugim jezikom na razini kojom se govornik približava izvornom govorniku, govorimo o maksimalističkoj odrednici. Prema Jelaska i sur. (2005) ovladanost jezikom kao u izvornih govornika uveo je Bloomfield (1993 prema Jelaska i sur., 2005). Chong Li (2004) navodi da se prema mišljenju američkih lingvista (Bloomfield, 1951; Hall, 1952; Williams, 1962 sve prema Chong, 2004) dvojezičnom smatra osoba koja posjeduje uravnoteženo i savršeno znanje drugog jezika, kao i materinskog. S time se slažu i Blagoni i Poropat Jeletić (2015) koji tvrde da „višejezičnost kao pojam podrazumijeva potpuno vladanje dvama jezicima odnosno posjedovanje najviše razine vladanja jezičnim vještinama u oba jezika, koja je nalik onoj kod izvornih govornika odnosno onih kojima je taj jezik materinski“.

S druge strane, kada se radi o minimalnoj sposobnosti u jednoj od jezičnih djelatnosti (slušanju s razumijevanjem, govorenju, čitanju ili pisanju), tada govorimo o minimalističkoj odrednici. Prema Bradarič-Jončić (2012), jednu od definicija unutar ove skupine dao je McNamara 1976. godine (prema Malave, 1997), koja dvojezičnost definira kao „posjedovanje minimalne jezične kompetencije u bar jednoj od četiri jezične djelatnosti u jeziku drugome od materinskoga“.

Titone (1993) sugerira da je dvojezičnost sposobnost govorenja drugog jezika koristeći se strukturama i konceptima koji su karakteristični za taj jezik, umjesto da se koristi parafraziranjem iz materinjeg jezika.

S druge strane, Bialystock (2006) se osvrće na dvojezičnost s kulturnog i socijalnog aspekta. Bialystock (2006), kako je navedeno u radu Močnić (2011), opisuje dvojezičnu osobu kao onu koja podjednako dobro govori oba jezika, ali se isto tako može prilagoditi obama jezicima u sociokulturnom smislu.

Tek neke definicije uzimaju u obzir i socijalno-komunikacijske dimenzije. Jedna je od takvih definicija ona koju je dao Mohanty 1994. (prema Von Vlack, 2007), a glasi da su „dvojezične osobe ili zajednice one koje su sposobne udovoljiti osobnim ili društvenim zahtjevima u normalnom funkcioniranju na dvama jezicima u interakcijama s drugim govornicima tih jezika“. Na temelju te definicije vidimo da dvojezične osobe ne trebaju biti podjednako vješte u oba jezika već ono što ih zapravo definira jest upotreba jezika (Bradarič-Jončić, 2012).

Na temelju razmatranja više definicija višejezičnosti u dosadašnjem radu, može se zaključiti da dvojezičnost nije jednoznačan pojam, već predstavlja kompleksan fenomen koji se može shvatiti na različite načine ovisno o kontekstu i perspektivi. Ovi primjeri pokazuju koliko je teško definirati dvojezičnost na način da se zadovolje i jezični i društveni aspekti. U ovom radu višejezični govornici definirani su kao oni koji mogu razumjeti i/ili proizvesti iskaze na dva ili

više jezika u govorenom ili pisanom obliku s barem osnovnom razinom funkcionalnog znanja jezika ili njegove uporabe.

2.2. Podjela višejezičnosti

Zbog različitih obilježja dvojezičnih govornika jezikoslovci su napravili različite podjele dvojezičnosti. Iako različiti autori navode različite nazive, način podjele je uglavnom isti. Tako se dvojezičnost prema Jelaska i sur. (2005) može podijeliti po vremenu, jezicima, jezičnim sposobnostima, jezičnim djelatnostima te društvenom položaju jezika. U nastavku će biti opisane podjele ključne za ovaj rad.

Rana i kasna dvojezičnost – Prema vremenu stjecanja drugog jezika dvojezičnost se dijeli na ranu (dječju) i kasnu (mladenačku i odraslu) dvojezičnost. Prema Jelaska (2005) rana se dvojezičnost stječe do puberteta, a kasna nakon toga, pri čemu je mladenačka do punoljetnosti, a odrasla nakon toga. Istraživanja pokazuju da je rana ili dječja dvojezičnost u mnogočemu prednost. Npr. dvojezična djeca bolja su u odvajanju semantičkom i fonološkom razinom riječi, imaju višu metajezičnu svijest, bolja su na ispitivanjima kreativnosti, što znači da prednost rane dvojezičnosti nadilazi samo jezično znanje (Jelaska i sur., 2005).

U nekim su istraživanjima došli do spoznaja da će djeca koja započnu učiti drugi jezik prije šeste godine života usvojiti taj jezik bez stranog akcenta. Pri učenju novog jezika između sedme i jedanaeste godine strani akcent obično je neznatan, a nakon dvanaeste do trinaeste godine doći će do transfera akcenta iz prvog jezika (Prebeg-Vilke, 1991).

Istovremena i slijedna dvojezičnost – Kada djeca usvajaju oba jezika od rođenja govori se o istovremenoj (simultanoj) dvojezičnosti ili dvojezičnosti kao prvomu jeziku. Kada drugim jezikom ovladavaju nakon materinskoga, bez obzira usvajaju li ga ili uče, govori se o slijednoj dvojezičnosti, naziva se i sukcesivnom dvojezičnošću. Najčešća su granica tri godine, pa se usvajanje drugoga jezika nakon treće godine (do kad se usvajaju osnove materinskoga jezika) smatra slijednom dvojezičnošću (Jelaska i sur., 2005).

Okomita i vodoravna dvojezičnost – Okomita dvojezičnost ili vertikalni bilingvizam svojstvo je govornika koji vladaju barem dvama idiomima jednoga jezika: svojim mjesnim i standardnim idiomom. Također predstavlja međuodnos materinskog (rođenoga, organskoga, okolinskoga i zavičajnoga govora) i standardnog jezika (Pavličević-Franić, 2005). Vodoravna ili horizontalna

višejezičnost označava višejezični diskurs koji predstavlja odnos materinskog jezika i različitih stranih jezičnih sustava, npr. hrvatski i engleski/njemački/talijanski, itd. (Pavličević-Franić, Aladrović Slovaček, 2017).

Složena i koordinirana dvojezičnost – Prema Stančić i Ljubešić (1994), složena dvojezičnost odnosi se na usvajanje dvaju jezika u istom kontekstu (npr. kod kuće) dok se koordinirani model dvojezičnosti odnosi na usvajanje dvaju jezika u različitim kontekstima (npr. kod kuće i kasnije u inozemstvu).

Pasivna i aktivna dvojezičnost – Prema Jelaska i sur. (2005), osoba je pasivno dvojezična ako samo razumije drugi jezik, dok je aktivna dvojezična osoba ona koja je sposobna služiti se drugim jezikom. Aktivna dvojezičnost uključuje govorenje i pisanje, dok pasivna uključuje razumijevanje govora i čitanje. No svaka od tih dviju vrsta dvojezičnosti može uključivati i samo jednu od dvije jezične djelatnosti, npr. aktivna samo govorenje (rjeđe samo pisanje), a pasivna samo razumijevanje pisanih tekstova ili pak govora (Jelaska i sur, 2005).

Uravnotežena i neuravnotežena dvojezičnost – Prema jezičnoj sposobnosti, dvojezični govornici dijele se na jezično uravnotežene i jezično neuravnotežene. Kod uravnotežene dvojezičnosti govornik ima podjednake jezične sposobnosti u oba jezika, iako to ne znači nužno da je riječ o vrlo visokim stupnjevima kompetencije, govori se samo o ravnoteži (Medved Krajnović, 2010). U slučaju neuravnoteženosti, jedan jezik postaje dominantniji u odnosu na drugi (zbog različite razine znanja u jezicima). Neuravnotežena dvojezičnost nastaje zbog funkcionalne specijalizacije jezika. Ponekad se činjenica da su osobe sposobne upravljati drugim jezikom ili dvama jezicima samo u specifičnim okolnostima zove funkcionalna dvojezičnost (Jelaska i sur., 2005).

Prema Jelaska i sur. (2005) dvojezični su govornici rijetko posve uravnoteženi u svojem jezičnom znanju, tj. rijetko obama jezicima vladaju kao jednojezični izvorni govornici, čak i kada se njima redovito služe. Obično je jedan jezik bolji nego drugi, što se naziva jačim ili dominantnijim jezikom. Dominantni jezik ne mora nužno biti materinski jezik, odnosno prvi jezik. Većinom su mladi simultani dvojezični govornici bolji na jednom jeziku od drugog, a to je vjerojatno povezano s relativnom izloženošću svakog djeteta svakom jeziku.

Također se tvrdi da uravnotežene dvojezične osobe imaju veću vjerojatnost da će postići kognitivne koristi od upotrebe dvaju jezika od dvojezičnih osoba kojima je jedan jezik dominantan (Bialystok, 2017).

2.3. Prednosti višejezičnosti

Dugo se vremena smatralo da dvojezičnost kod djece ima negativne posljedice i da istovremeno učenje dvaju jezika može uzrokovati sporiji intelektualni razvoj i nepotrebno opteretiti dijete (Hakuta, 1986). Danas se shvaća da dvojezičnost donosi pojedincu brojne kulturne, komunikacijske i kognitivne prednosti. (Knight i Swanwick, 2002).

Kulturne prednosti – Prema Bradarić-Jončić i Kolarić (2012) kulturne prednosti sadržane su u stjecanju iskustava s dvjema kulturama, a koja obogaćuju pojedinčev život. Da bi se ušlo u drugu kulturu, potrebno je dobro poznavati jezik, što rezultira većim razumijevanjem i tolerancijom zbog mogućnosti percepcije razlika među kulturama. Utvrđeno je da različita kulturna pozadina, praćena dvojezičnošću, ima pozitivan utjecaj na djetetovu sposobnost učenja ili usvajanja drugoga ili stranoga jezika (European Commission, 2011).

Komunikacijske prednosti – Komunikacijske prednosti leže u tome što mogućnost korištenja dvaju jezika pruža pojedincu prilike da komunicira s većim brojem različitih ljudi i društava, što dovodi do veće osjetljivosti za komunikaciju i komunikacijske potrebe drugih osoba (Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012). Dvojezični govornik uvijek mora razmišljati o prikladnom jezičnom kodu. Budući da uvijek mora imati kontrolu, pazi i na potrebe sugovornika ovisno o situaciji. Dvojezični govornici pokazuju više empatije prema sugovorniku i nerijetko su strpljiviji i bolji u aktivnom slušanju (Wei, 2006).

Kognitivne prednosti – Prema navodima Bradarić-Jončić i Kolarić (2012) istraživanja su pokazala da dvojezičnost može imati pozitivan učinak na kognitivni razvoj kada su oba jezika poštovana i podržana u akademskom i socijalnom smislu. Najizraženija kognitivna prednost dvojezičnosti jest razvijena metajezična svjesnost (Hakuta i Bialystok, 1994). Bradarić-Jončić i Kolarić (2012) to opisuje kao sposobnost razmišljanja i raspravljanja o lingvističkoj naravi upotrebe jezika, sposobnost pojedinca da se bavi formom jezika bez obzira na sadržaj poruke. Dvojezičnost je povezana s bržim razvojem metajezičnih vještina; metajezično znanje, tečnost i kreativnost. Rađena su i istraživanja kognitivnih funkcija koje nisu u izravnoj vezi s jezikom, kao na primjer matematičke vještine i vještine kvantitativnog vrednovanja (Paradis, 2005). Dvojezične osobe kognitivno su fleksibilnije od jednojezičnih osoba: osjetljivije su u analiziranju rečenične strukture i otkrivanju pravila, bolje reorganiziraju perceptivne situacije, kreativnije su u rješavanju problema, efikasnije su u istovremenom obavljanju više zadataka, itd.

Autorice Likierman i Muter (2007) objašnjavaju kako dvojezičnost stvara prednost i kod drugih aspekata u razvoju djece. Djeca koja govore dva jezika imaju veću sposobnost za učenje novih pojmova, imaju bolje razvijenu svijest o jeziku i glasovnim promjenama te bolje uočavaju gramatičke pogreške.

Djeca čije iskustvo i upoznavanje s drugim jezikom započne u što ranijoj dobi, imat će veliku prednost pred onima koji kasnije započnu s učenjem stranog jezika. Takva djeca bit će bolja u komunikaciji, govoru i sporazumijevanju od onih koji započnu s takvim učenjem u kasnijoj dobi (Silić, 2007).

Dvojezičnost se također može povezati s dugoročnim uspjehom. Velik postotak odraslih govori najmanje dva jezika, a u doba globalizacije to može donijeti koristi, kao što su bolje mogućnosti zapošljavanja. Oni koji su dvojezični također imaju priliku sudjelovati u globalnom društvu lakše od jednojezičnih, a mogu bez napora pristupiti informacijama širom svijeta i naučiti razumjeti prirodu drugih kultura i društava. Stoga postoje brojni razlozi zbog kojih učenje dvaju jezika može dati prednosti u mnogim područjima života (Gunnerud, Braak, Lie Reikeras, Donolato, Melby-Lervag, 2020).

King i Fogle (2006) navode da su vodeći istraživači (npr. Bialystok, 2001) pažljivo identificirali prednosti dvojezičnosti u određenim područjima, kao što su metalingvistička svijest (svijest o jeziku kao sustavu) i kognitivna obrada. Napominju da i drugi čimbenici, kao što su djetetova razina ovladavanja svakim jezikom i djetetove vještine pismenosti, također utječu na koristi koje proizlaze iz dvojezičnosti. Stoga dvojezičnost može pridonijeti jačanju nekih specifičnih kognitivnih vještina za neku djecu, ali ne treba ga promatrati kao opći pokazatelj veće inteligencije ili kao prediktor visokih akademskih rezultata.

Dvojezična djeca dakle, zahtijevaju dovoljno izlaganja obama jezicima kako bi postigla znanje i iskusila gore opisane dvojezične prednosti. Iako postoje brojne prednosti, važno je uzeti u obzir i da postoje i određeni izazovi i nedostaci višejezičnosti.

2.4. Nedostaci višejezičnosti

Kod tečnih dvojezičnih govornika oba su jezika uvijek aktivna i stalno međusobno „komuniciraju“, čak i kada se govornici nađu u situacijama u kojima se koriste samo jednim

jezikom (Bialystok, 2017). No ta dvostruka obrada popraćena je i nekim negativnim posljedicama.

Nekoliko istraživanja pokazuje da čak i kada dvojezični govornici mogu odabrati željeni jezik kako bi pružili odgovore na testove vokabulara, oni pokazuju tendenciju prema lošijim rezultatima od svojih jednojezičnih vršnjaka (Bialystok, 2017).

Bialystok (2009 prema Mahon i Crutchley, 2006; Oller i Eilers, 2002) navodi da razvojna istraživanja dosljedno pokazuju da dvojezična djeca kontroliraju manji opseg vokabulara na svakom jeziku od svojih jednojezičnih vršnjaka.

Kako bi potvrdio navode, Bialystok (2009) je u svome radu kombinirao rezultate *Peabody slikovnog testa rječnika* (eng. *Peabody Picture Vocabulary Test*). Uzorak se sastojao od 971 djece u dobi od pet do devet godina od kojih je polovica bila dvojezična. Ukupna analiza pokazala je da su jednojezični imali srednju standardnu ocjenu 105, a dvojezični imali su ocjenu 95, što je statistički značajna razlika. Razlika je pronađena za djecu u svakoj dobnoj skupini, što ukazuje na to da je jaz u vokabularu bio konstantan u cijelom tom uzorku. U svim tim istraživanjima postoje dokazi da je barem dio problema interferencija.

Interferencija je izraz koji se upotrebljava da bi se označio utjecaj jednog jezika na drugi, i to obično onoga koji govornik bolje poznaje. To je nesvjestan proces, a pojavljuje se na svim jezičnim razinama – od izgovora i gramatičkih struktura do razine i jezičnih i izvanjezičnih (kulturoloških) značenja. Grosjean (1996) razlikuje dvije vrste interferencija: statična interferencija označava stalni utjecaj jednog jezika na drugi (sve jezične strukture su prisutne) i dinamična interferencija koja podrazumijeva trenutni upliv jednog jezika u drugi (npr. osoba može slučajno zamijeniti naglaske neke riječi u jednom iskazu).

Prema Chong (2004) dominacija jezika može uzrokovati smetnje. Često se smetnje u slabijem jeziku pojavljuju zbog prijenosa iz jačeg jezika, odnosno jezični elementi dominantnog jezika javljaju se u manje razvijenom jeziku. Također navodi da osim jezičnih aspekata, individualno stanje dvojezične osobe, kao što su nedostatak koncentracije, umor, stres i drugi slični emocionalni čimbenici, mogu dovesti do povećane pojave smetnji, tj. interferencije. Također, Chong (2004) tvrdi da je skoro nemoguće potpuno izbjeći interferenciju, ali obično višejezični govornik jezikom vlada dovoljno dobro da se ona samo rijetko javlja.

Prema Milroyu i Muyskenu (1995) središnje je pitanje kod proučavanja dvojezičnosti prebacivanje kodova. Kod mnogih istraživanja dvojezičnih govornika, pokazalo se da su

dvojezični govornici skloni miješanju jezika tijekom razgovora, često unutar istog iskaza (Poplack, 1980).

Grosjean (1985) ističe da je dvojezični govornik sposoban, ali po mnogočemu i poseban korisnik svojih jezika te da se na njegove sposobnosti ne može gledati kao na zbroj jednojezičnih sposobnosti. Kao glavnu razliku navodi da su za vrijeme jezične obrade kod dvojezičnog govornika uvijek pobuđena oba jezika. Prema tome, dvojezični govornik treba naučiti potisnuti pobuđivanje jednoga od svojih jezika ako razgovara sa jednojezičnom osobom. Ako je sugovornik također dvojezičan, onda nema potrebe za potiskivanjem jednoga jezika pa vrlo često u komunikaciji dolazi do prebacivanja koda.

Dvojezični se govornici često služe prijelazom s jednoga jezika u drugi unutar jedne govorne situacije ili čak rečenice. Čine to zato što ne znaju pojedinu riječ ili izraz, zato što smatraju da će se točnije ili uspješnije izraziti drugim jezikom, zato da označe jezični ili društveni položaj, uspostave bliski kontakt sa sugovornikom, itd. (Jelaska i sur., 2005).

Vilke (1991) prebacivanje kodova definira kao svjesno prelaženje iz jednog jezičnog koda u drugi koje može biti uzrokovano različitim motivima kao npr. nedostatan rječnik jednog jezika, potreba da se razjasni nesporazum, da se postigne određeni efekt u komunikaciji, itd.

Spolsky (1998, prema Banjavčić i Erdeljac, 2009) smatra da pojave prebacivanje koda samo rijetko ukazuju na prijelazni stadij u upotrebi dvaju jezika, već su one često tek dio svakodnevnice komunikacije unutar mnogih stabilnih višejezičnih zajednica.

Kako je već spomenuto da višejezičnost nije jednostavan pojam i da stručnjaci ne definiraju višejezičnost na isti način, tako postoje neslaganja i po pitanju prebacivanja kodova. Uz pojam prebacivanje kodova pojavljuje se i pojam *miješanje kodova*. Neki stručnjaci smatraju da se ti pojmovi razlikuju, a neki ih pak poistovjećuju.

Thomason (2001, prema Anastassiou i Andreou, 2017) sugerirao je da je prebacivanje koda: „Korištenje materijala s dva (ili više) jezika od strane jednog govornika s istim ljudima u istom razgovoru. Izraz uključuje prebacivanje s jednog jezika na drugi na granicama rečenica i prebacivanje unutar jedne rečenice. Upravo spomenute se ponekad naziva miješanje koda.“

Suprotno tome, Centeno (2014, prema radu Brkljača, 2017) objašnjava da kada dvojezični govornik prelazi između dva jezika unutar iste rečenice, koristeći oba jezika tečno, to se naziva *prebacivanjem kodova*. To podrazumijeva aktivnu uporabu oba jezika. S druge strane, *miješanje kodova* događa se u ranoj fazi jezičnog razvoja kada dijete još nije svjesno postojanja dvaju

jezičnih sustava. Govornik tako stvara hibridni jezični iskaz koji strukturom ne odgovara nijednom od dvaju jezika, iako podrazumijeva korištenje jednog jezika. Za bolje razumijevanje gore navedenih termina, u tablici 1. su prikazani primjeri.

Tablica 1. Primjeri prebacivanja i miješanja kodova

PREBACIVANJE KODOVA	Ostavila sam my book u školi.
MIJEŠANJE KODOVA	Uploadala sam dokumente.

Baker (1996, prema Kanno, 2000) tvrdi da jednojezični ljudi često pretpostavljaju da dvojezični govornici mogu i rade sve na dva jezika. To je zabluda. Umjesto da sve rade na oba jezika, većina dvojezičnih govornika živi neke aspekte svog života na jednom jeziku (npr. školovanje), a neke na drugom jeziku (dom i zajednica).

Višejezičnost kao pojava na razini pojedinca i društva nije samo lingvistički zanimljiva pojava. Naime, na život pojedinca i zajednice u cjelini utječu brojni sociokulturni čimbenici koji u interakciji s jezičnom kompetencijom izgrađuju identitet govornika (Banjavčić, Erdeljac, 2009).

Budući da se situacije koje se žive na jednom jeziku obično malo preklapaju s onima koji se žive na drugom, nije neobično da dvojezični govornici imaju različite identitete na dva jezika. Ponekad jezik utječe na identitet, a ponekad identitet utječe na izbor jezika. Dvojezičnost ne uključuje samo korištenje dvaju jezika već, u većini slučajeva, i upravljanje dvjema kulturama, u smislu da se dvojezični ljudi mogu osjećati dijelom dviju različitih kultura u različitim stupnjevima.

Mowrer (1960, prema Prebeg-Vilke, 1991) smatra da dijete povezuje jezik koji čuje sa zadovoljstvom koje uzrokuje prisutnost roditelja. Dijete se želi identificirati sa roditeljima učeći njihov jezik. Na isti se način želi identificirati sa sredinom koja govori drugi jezik.

Hamers i Blanc (2000 prema Jelaska, 2005) tvrda da prema pripadnosti dvama društvima dvojezičnost može biti:

Dvokulturna (bikulturna), kada se pojedinac ili skupina poistovjećuje s dvije kulture.

Jednokulturna (monokulturna), kada se pojedinac ili skupina poistovjećuje samo s jednom kulturom, kulturom materinskoga ili prvoga jezika.

Uklopljena (akulturna), što znači da se govornik prilagodio novoj sredini i jeziku.

Nekulturna (dekulturna) kada govornik ima nejasnu ili dvosmislenu kulturnu i jezičnu pripadnost jer se prilagođava novoj na štetu materinske ili prve kulture.

S obzirom na to da višejezični pojedinci imaju kontakt s različitim jezicima, također su izloženi različitim kulturama. Jezik ima veliku ulogu u formiranju identiteta, a višejezična mogu se suočiti s izazovom povezanim s identitetom. Njihova iskustva mogu dovesti do osjećaja zbunjenosti i nesigurnosti između različitih kultura, smanjujući osjećaj pripadnosti bilo kojoj od njih. Stoga, rastući u višejezičnom i višekulturnom okruženju može dovesti do pitanja identiteta i osjećaja pripadnosti.

3. POTICAJNO OKRUŽJE I ULOGA RODITELJA

Prvi jezik koji osoba usvaja u ranom djetinjstvu obično se naziva materinskim jezikom. Izbor riječi *materinski* odražava emocionalni aspekt usvajanja jezika povezan s prisutnošću majke u djetetovom životu. Tronick (1991 prema Jelaska i sur., 2005) tvrdi da djeca načelno brže i bolje uče govoriti ako se roditelji ili bliski ljudi njima posvećuju, ako je govor odraslih baš njima upravljen, ako općenito skladno osjećajno komuniciraju pa mogu obnavljati pozitivne osjećaje. Uz pomoć odraslih, u većini slučajeva majke, djetetu je omogućeno da uđe u jezičnu zajednicu i spozna kulturu koje dio je njegov materinski jezik (Prebeg-Vilke, 1991). Prototipno dijete usvaja jezik od majke. Međutim, naziv materinski jezik ne shvaća se uvijek doslovno, njega dijete može usvojiti i od neke druge bliske osobe koja se njime bavi – oca, bake, djeda... (Jelaska i sur., 2005).

3.1. Uloga roditelja

Za napredovanje djeteta i njegov daljnji životni put ključni su roditeljski odgoj i postupci (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Prebeg-Vilke (1991) objašnjava kako su neki roditelji u situaciji da mogu odlučivati hoće li dijete odgajati bilingvalno ili ne, dok je za druge odluke donio sam život i uvjeti u kojima se obitelj našla. Upotreba dvaju ili više jezika u istoj populaciji vrlo je česta i do takve pojave dolazi zbog različitih razloga. Jedan od razloga jest pripadnost djetetove obitelji grupi manjinskog jezika npr. djeca Talijana u Istri, a drugi razlog jest sam život obitelji u stranoj zemlji zbog rada, studija, emigracije. Treći razlog, koji je ujedno i najčešći jest mješoviti brak u kojoj su jedan ili oba roditelja stranci u nekoj zemlji.

Roditelji koji odgajaju svoju djecu dvojezično ili razmišljaju o njihovom dvojezičnom odgoju, često su zabrinuti da će djeca izložena roditeljima koji koriste oba jezika biti zbunjena i neće moći razdvojiti ta dva jezika. Temeljna je zabrinutost da bi to pak moglo dovesti do kašnjenja u razvoju, a možda čak i do nepotpunog razvoja (Genesee, 2009).

Prema tome, Genesee (2009) predlaže da kada je riječ o planiranju okružja za učenje jezika djece, posebnu pozornost treba posvetiti manjinskim jezicima. Preporučljivo je osigurati veću izloženost manjinskim nego većinskim jezicima u kući, kako bi se nadoknadio nedostatak

izloženosti tim jezicima i zajednici u cjelini. Na primjer, roditelji koji odgajaju djecu na engleskom i francuskom ili engleskom i španjolskom jeziku u zajednicama u kojima se francuski i španjolski ne govore izvan kuće, trebali bi dijete izlagati tim jezicima u kući tijekom predškolskih godina kako bi se osigurala odgovarajuća izloženost da se ti jezici u potpunosti steknu. Dok dijete usvaja drugi jezik, važno je da ne zapostavi svoj prvi jezik, jer djeca mogu brzo zaboraviti svoj prvotni jezik. Stoga je ključno osigurati da dijete ima adekvatne uzore, tj. modele i podržavajuću psihološku okolinu za komunikaciju na svom prvom jeziku.

Osim toga, postoje razvojni rizici povezani s gubitkom djetetovog prvog jezika. Djeca koja ne razvijaju i ne održavaju znanje svog materinskoga jezika mogu izgubiti sposobnost komuniciranja s roditeljima i članovima obitelji te riskirati da se udalje od svoje kulturne i jezične baštine (Espinosa, 2015).

Young (1994 prema Griva i Chouvarda, 2012) objašnjava kako obitelj može igrati ključnu ulogu u smislu jačanja pozitivnog razmišljanja djece prema stranim jezicima. Roditeljski stavovi prema stranim jezicima utječu na uspjeh njihove djece u višejezičnoj kompetenciji. I način na koji roditelji misle o stranim jezicima i način na koji se ponašaju utječu na jezični razvoj njihove djece.

Posljedice korištenja neprikladnih metoda poučavanja mogu izazvati negativne učinke na uspješnost učenika, samopoštovanje samopouzdanja i stavove prema ciljnom jeziku. Rano učenje stranih jezika je „obrazovno blago“ (Blondin i sur., 1998). Međutim, ako se bilo koji rani jezični program provodi, a da nije pažljivo i adekvatno osmišljen i evaluiran, ishodi mogu biti neučinkoviti. Na primjer, 1990. godine, kada je vlada Bangladeša odlučila uvesti engleski jezik u prvim godinama osnovne škole bez planiranja i bez upotrebe inovativnih metoda poučavanja, djeca nisu pokazala zadovoljavajuću kompetenciju (Hoque, 2009).

Prebeg-Vilke (1991) navodi izbor strategija koje su roditeljima na raspolaganju u bilingvalnim obiteljima:

Kombinirana strategija – prema toj strategiji oba jezika upotrebljavaju roditelji naizmjenice. U većini slučajeva roditelj stranac u zemlji prelazi s jednog jezika na drugi, a roditelj izvorni govornik okolinskog jezika govori svoj jezik. Produkt takve strategije trebao bi biti simultani bilingvizam djeteta, odnosno izloženost djeteta dvama jezicima od rođenja.

Jedna osoba – jedan jezik – Strategija po kojoj svaki roditelj govori s djetetom svojim materinskim jezikom. Ovom strategijom dijete uči jezik bez pretjeranog napora, a da toga nije

ni svjesno. Druga pozitivna strana strategije je ta što se jezici ne miješaju jer je svaki vezan uz određenu osobu.

U početku jedan jezik – Kod roditelja postoji strah da bi malo dijete bilo zbunjeno kada bi bilo izloženo dvama jezicima. Iz tog razloga, oba roditelja govore s djetetom prvi jezik, a drugi uvode kada je dijete naučilo svoj prvi jezik. Takav pristup dovodi do problema da jedan od roditelja – izvorni govornik drugog jezika – odjednom mijenja svoj jezik, na kojem je s djetetom već uspostavio emocionalni odnos. Osim toga, istraživanja ne potvrđuju tezu da bi simultani bilingvizam zbunjivao dijete.

Oba roditelja govore s djecom jezik 2 – Takva je strategija dobra u odnosu na jezik 2 jer će dijete biti motivirano da ga uči, ali se postavljaju pitanja u odnosu na jezik 1. Ako dijete nema dovoljno mogućnosti za komuniciranje s odraslima na jeziku 1, onda će mu u trenutku kada se nađe u zajednici široj od obitelji biti vrlo teško odgovoriti zahtjevima koji se pred njega postavljaju.

Oba roditelja govore s djecom jezik 1 – Takva strategija će teško dovesti djecu do bilingvizma. Razlog odabira ove strategije najčešće je taj što se roditelji boje da će dijete biti zbunjeno ako se u kući govore da jezika i kada jednog dana krene u školu imat će neprilika jer neće dovoljno dobro govoriti jezik 1. Neki možda smatraju da je njihova potpuna integracija u zajednici jezika 1 važnija nego dječji bilingvizam.

Odluku o tome koju strategiju upotrijebiti, donose roditelji. Odabir strategije ovisi o mnogim faktorima kao što su situacija u obitelji, potrebe obitelji, poznavanje jezika, odnos jezika i društva i sl.

Važnost jezične okoline potvrđena je u slučajevima tzv. divlje djece, koja su bila izgubljena, napuštena ili oteta te su odgojena od strane životinja ili su ljudi držali u potpunoj izolaciji. Nijedno od takve djece nije naučilo govoriti, pri čemu većina njih nije ni razumjela govor.

Prebeg-Vilke (1991) napominje da roditelji ne bi smjeli zaboraviti da su oni govornici jezika koji dijete usvaja i da bi mu pri procesu usvajanja mogli itekako pomoći. Jedan od osnovnih načina na koji djeca uče jezik je razgovor s roditeljima, braćom, sestrama i ostalim bliskim osobama. Osim razgovora, Prebeg-Vilke kao poticaj za usvajanje jezika navodi i čitanje. Djeci treba što više čitati i kada usvajaju prvi, a i drugi jezik. Za to ima više razloga osim osnovnog – da pomaže u djetetovu govornom razvoju. Pri čitanju se uspostavlja emocionalna veza između djeteta i čitatelja, bez obzira na to je li riječ o roditelju ili komu drugomu, blisku djetetu.

Mnogi se roditelji uvelike oslanjaju na televiziju i druge medije kako bi dijete usvojilo drugi jezik. Iako su vrlo vrijedno sredstvo za usvajanje jezika, mediji se smatraju izvorom sekundarne podrške. Roditelji ne bi smjeli takva sredstva smatrati izvrsnim rješenjem za usvajanje drugog jezika i zanemariti primarna sredstva, kao što su razgovor i čitanje. Međuljudska interakcija najbolja je metoda za usvajanje bilo kojeg jezika.

Roditelji također trebaju razmotriti kako uspostaviti ravnotežu između jezika. Ako dijete pohađa školu na jednom jeziku cijeli dan i ima samo kratko vrijeme da čuje drugi jezik kod kuće, vjerojatno će se školski jezik razvijati puno bolje od kućnog jezika. Roditelji moraju planirati dodatno vrijeme provedeno koristeći se kućnim jezikom u različitim situacijama i s raznim govornicima. Bogata jezična iskustva na oba jezika ključna su za dobar dvojezični razvoj (Rosenberg, 1996).

No, odluka o odgoju dvojezične djece odluka je koju treba pažljivo razmotriti jer utječe na djecu do kraja života. Roditelji moraju uzeti u obzir djetetov identitet, samopoštovanje, mogućnosti obrazovanja, kao i društvene čimbenike pri planiranju dvojezičnosti. Postati dvojezičan poseban je dar koji roditelji mogu dati svojoj djeci, ali mora se dobro isplanirati i predstaviti s pažnjom kako bi bio ispravno iskorišten i cijenjen.

3.2. Uloga obrazovne ustanove

Višejezičnost se razvija na različite načine: u obitelji, u obrazovnoj ustanovi, na poslu, tijekom putovanja. Kada je riječ o razvoju višejezičnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama, taj proces započinje već u predškolskim ustanovama. Unutar predškolske ustanove djeca ovladavaju stranim jezikom kroz igru i svakodnevne situacijske i planirane poticaje, oni su „okupani“ jezikom (Widlok i sur., 2010). Važno je da odrasli uvažavaju dječje perspektive u procesu učenja i da nastoje shvatiti što djeca misle i kako dolaze do određenih zaključaka (Bruner, 2000).

Prema Stantić i Velički (2009) za dobar govorni razvoj nisu bitni samo roditelji, već i odgojitelji, učitelji te vrtićko i školsko okruženje. Djeca najveći dio dana provode u školama i vrtićima te se komunikacija s djecom odvija u svakom trenutku, a ne samo kada djeca rješavaju zadatke ili kada su podijeljena u vremenski ograničene aktivnosti.

Školsko okruŕje igra značajnu ulogu u stvaranju pozitivnih osjećaja prema stranim jezicima (Ellie, 2008 prema Griva i Chouvarda, 2012). Berthelsen i Walker (2008 prema Griva i Chouvarda, 2012) ističu i važnost suradnje i komunikacije između roditelja, škole i djece te roditeljske uključenosti u učenje stranih jezika kako bi djeca postigla uspješan ishod učenja. Roditeljska uključenost može značajno pridonijeti školskom uspjehu djece te uspjehu u ponašanju.

Genesee (2009) smatra da nastavnike i druge stručnjake koji rade s učenicima manjinskih jezika u većinskim jezičnim školama treba poticati i pokazati kako pomoći tim učenicima da iskoriste kompetencije i znanja povezana s kućnim jezikom kako bi stekli pismenost i potrebne jezične vještine u školi. Javne škole trebale bi osigurati dvojezično obrazovanje za učenike iz velikih etnolingvističkih manjinskih skupina kako bi povećale svoju dvojezičnu kompetenciju.

Prema Helot (2017) treba istaknuti još jednu vrlo važnu stvar koja se odnosi na učenike jezičnih, odnosno etnolingvističkih, manjina, a to je omogućivanje da se jezici koje govore ti učenici i njihove obitelji koriste za pedagoške aktivnosti. Istraživanje (isto) je pokazalo da su, nakon što je njihov jezik predstavljen razredu i kao rezultat toga otkrivena njihova dvojezičnost, dvojezični učenici počeli više sudjelovati u aktivnostima učenja općenito, odnosno „počeli su postojati u razredu, prije nisu zapravo postojali“ (isto). To je značajan korak prema premošćivanju jaza između kućne i školske kulture, pri čemu škola integrira jezičnu i kulturnu raznolikost i mijenja pogled na višejezičnost.

Stavovi škole i društva utječu na djecu izravno, npr. na koji se način njihov jezik i kultura prikazuju u razredu, u nastavnim materijalima, masovnim medijima itd. Zbog toga je jedan od najvažnijih zadataka u budućnosti da se na međunarodnom planu pronađu načini kako propagirati bilingvizam i bikulturalizam na svim razinama – ne samo u obitelji nego i u predškolskim ustanovama i u školi (Prebeg-Vilke, 1991).

Učenje jezika proces je s otvorenim završetkom, drugim riječima, ono nikad ne prestaje. Roditelji koji nastoje da im djeca postanu bilingvalna, morali bi u samom početku procesa postaviti sebi ciljeve kojima teŕe te prema njima usmjeriti postupke u obitelji i izvan nje.

4. INOJEZIČNI GOVORNICI U HRVATSKOJ

Učenje hrvatskog kao stranog jezika u Hrvatskoj postaje sve važnije s porastom broja stranaca koji dolaze iz različitih razloga, uključujući gospodarske, političke i osobne motive. Za uspješniju integraciju u hrvatsku kulturu i promjerenu socijalizaciju, doseljenici trebaju steći vještinu komunikacije hrvatskim jezikom. Nedostatak poznavanja jezika ozbiljno ograničava pristup obrazovanju doseljeničke populacije. Osim toga, nepoznavanje jezika onemogućuje komunikaciju s domaćim stanovništvom, što dalje smanjuje osjećaj pripadnosti zajednici.

U današnjem globaliziranom svijetu, sve više nastavnika suočava se s izazovom poučavanja inojezičnih učenika. Inojezični učenici su oni koji dolaze iz različitih jezičnih i kulturnih sredina, te se njihovim nastavnicima nameću dodatni zadaci kako bi pružili primjerenu i inkluzivnu obrazovnu podršku (Jurišić Šarlija, 2023).

Prema Jurišić Šarlija (2023), tradicionalni se pristupi poučavanja često pokazuju nedovoljnima, stvarajući jaz između inojezičnih učenika i ostalih učenika u razredu. Bez obzira na predmet, svaki nastavnik ima ključnu ulogu u jačanju jezične vještine neizvornih govornika. Ključno je fokusirati se na proces učenja, ne samo na krajnji cilj, te osigurati da se učenici osjećaju sigurno i podržano. Često se događa da inojezični učenici nemaju dovoljno poznavanje jezika na kojem se nastava odvija, što može otežati njihovo razumijevanje obrazovnih sadržaja i aktivno sudjelovanje u nastavi.

Učitelj koji poučava inojezične učenike u domovini, mora imati dobro razvijene međukulturne kompetencije kako bi razumio svoje učenike te im olakšao snalaženje u novom školskom sustavu, jeziku i društvenim normama (Cvikić i sur. 2015).

Učenje inoga jezika uvijek je i susret s novom kulturom. Nerijetko susret s novim jezikom i kulturom izaziva kulturološki šok koji, ovisno o brojnim izvanjezičnim čimbenicima, može izazvati povoljan ili nepovoljan utjecaj na usvajanje J2. U svakom slučaju, nema usvajanja J2 bez utjecaja kulture J1 i kulture J2, odnosno svih kultura koje su na neki način ostavile traga na učenikov život. Međukulturna kompetencija smatra se jednim od važnijih ciljeva nastave inoga jezika, a hrvatski je mnogim učenicima, od romske djece u zagrebačkim i međimurskim školama, preko učenika pripadnika talijanske manjine u istarskim školama, do djece diplomata ili kineskih doseljenika u mnogim hrvatskim školama upravo to – ini jezik (Novak Milić, 2012).

Inojezični učenik će se susretati s hrvatskom kulturom na različitim mjestima – od susreta u trgovini gdje bi ih roditelji mogli poslati po kruh, do kupnje tramvajske karte ili ulaska u školu, pa čak i u svakodnevnim interakcijama u razredu. Novak Milić objašnjava kako nastavnici u školi koju pohađaju inojezični govornici hrvatskoga ne mogu i ne trebaju na sebe preuzeti odgovornost za sve situacije u kojima će se učenik naći, ali bi trebali učiniti sve da se on dobro osjeća u školi i u svojem razrednom okruženju. Poticajno okruženje djelovat će između ostaloga i na učenikovu motivaciju za učenje hrvatskoga jezika. Također, Novak Milić (2012) napominje kako je važno da nastavnici osvijeste moguće poteškoće, strahove i potencijalno neugodne situacije koje se mogu dogoditi u doticaju učenika s hrvatskom kulturom te da osvijeste vlastite predrasude, za koje često nisu ni svjesni da postoje, te da ih, koliko god je to moguće, pokušaju osloboditi.

Novak Milić (2012) ukazuje na mogućnost nastanka različitih predrasuda i stereotipa između hrvatskih učenika, nastavnika te stranih učenika u trenutku njihova susreta. Te predrasude često proizlaze iz općeg društvenog uvjerenja o određenom narodu, umjesto iz osobnih iskustava s drugim kulturama. Za Hrvate bi se općenito moglo reći da imaju vrlo pozitivan stav prema velikim svjetskim kulturama i jezicima. Stoga, razumno je pretpostaviti da bi stavimo li u isti razred npr. malog Amerikanca i malog Afganistanca, mali Amerikanac mogao u početku steći više prijatelja – djelomično zbog općeg pozitivnog stava prema američkoj kulturi i zbog engleskoga jezika te možda i zbog drugih osobina poput fizičkog izgleda, odjeće ili materijalnog (ekonomskog) statusa.

S obzirom na to da ciljevi nastave nisu samo obrazovni nego i odgojni (što uključuje i razvoj socijalnih vještina), u nastavu hrvatskoga jezika s inojezičnim govornicima važno je kao pomoć uključiti i izvornojezične učenike. Inojezičnim se učenicima na taj način pomaže da se lakše i brže uklope u novu obrazovnu sredinu, da razvijaju međukulturnu kompetenciju, a nužno se povećava i stupanj komunikacijske sposobnosti (Bošnjak, 2012).

Prema Klinger (2012), iako su sva djeca sposobna usvojiti svaki jezik kojem su u ranom djetinjstvu izložena, ipak različiti jezici i okolnosti u kojima dijete uči jezik, osim djetetovih osobnih obilježja, utjecati na način i brzinu kojom pojedino dijete usvaja jezik. Važno je uzeti u obzir i prirodu i specifičnosti njegova materinskoga jezika (kojoj jezičnoj skupini pripada), pismo koje je usvajalo u svome materinskome jeziku, srodnost njegova jezika s hrvatskim jezikom, dob i predznanje učenika. Ciljeve i zadaće nastave hrvatskoga jezika, koji su propisani nastavnim planom i programom, trebalo bi prilagoditi potrebama učenika.

Klinger (2012) ističe da se podučavanje hrvatskome jeziku ne odvija isključivo na satima hrvatskoga jezika, već učenik usvaja jezik i na drugim predmetima, a toga moraju biti svjesni svi učitelji razrednoga vijeća razrednoga odjela u koji je učenik upisan. Također, ključnu ulogu imaju i stručni suradnici škole. Klinger (2012) objašnjava da u slučaju kada učenik uopće ne poznaje hrvatski jezik, za njega škola organizira pripremnu nastavu hrvatskoga jezika koja ne traje dulje od jedne godine. Tijekom pripreme godine učenik može sudjelovati u radu nekih nastavnih predmeta za koje nije nužan preduvjet poznavanje jezika, npr. tjelesna i zdravstvena kultura, likovna kultura, matematika ili baviti se nekim temama unutar pojedinih nastavnih predmeta. Sudjelovanje u redovnim nastavnim aktivnostima važno je radi socijalizacije učenika i njegove integracije u područjima gdje je jezična kompetencija manje važna.

Levačić (2017) smatra da je iznimno važno za učenika da bude prisutno na svim ostalim nastavnim satima u jednome razrednom odjelu. Samim slušanjem i interakcijom s drugim učenicima (djecom vršnjacima), inojezično će se dijete osloboditi stalnog straha i nelagode koji mogu djelovati prilično neproduktivno. Učenik će, ako je prisutan na nastavi, slušati drugu djecu i pokušat će se sporazumjeti, lakše će učiti te će i rezultati biti vidljivi u kraćem razdoblju. Na nesvjesnoj će razini usvajati hrvatski jezik.

Inojezični učenici koji nedostavno poznaju hrvatski jezik, prema *Pravilniku o provođenju pripreme i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostavno znaju hrvatski jezik i nastave materinskog jezika i kulture države podrijetla učenika* (2013), imaju pravo pohađati dopunsku nastavu, nakon što su postali dio redovnog programa odgoja i obrazovanja. Uz redovan program, dopunska nastava učenicima služi kao pomoć u usvajanju znanja na hrvatskom jeziku, tijekom jednog ili dva sata tjedno (Bogdan, Lasić 2014).

Vrednovanje inojezičnih učenika treba biti usmjereno na ono što učenik može učiniti odnosno naučiti, kontinuirano i nenametljivo. Poželjna je fleksibilnost nastavnika u pristupu vrednovanju te pružanje dodatne podrške i prilagodbe učenicima koji su još u procesu usvajanja jezika. To može uključivati prilagođavanje uputa, dodjeljivanje dodatnog vremena za ispitivanje, pružanje prijevoda za određene zadatke i slično. Važno je osigurati da se inojezični učenici ne suočavaju s nepotrebnim jezičnim preprekama prilikom vrednovanja. Kontinuirano praćenje napretka i konstruktivne povratne informacije ključne su za daljnji razvoj inojezičnih učenika (Jurišić Šarlija, 2023).

5. ISTRAŽIVANJE O IZAZOVIMA DJEČJEG VIŠEJEZIČNOG RAZVOJA IZ PERSPEKTIVE ODRASLIH GOVORNIKA

5.1. Cilj istraživanja

Cilj je ovog istraživanja dublje razumijevanje jezičnih i životnih iskustava osoba koje su višejezične, kao i njihove percepcije vlastite višejezičnosti. Ovim istraživanjem nastoji se ispitati prednosti, nedostaci ili poteškoće s kojima se višejezični govornici susreću tijekom školovanja i svakodnevnog života. Također, cilj ovog istraživanja je doprinijeti boljem razumijevanju dječjega višejezičnog razvoja i utjecaja tog procesa na ukupni život pojedinca.

5.2. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo devet sudionika od kojih je šest ženskog spola i tri muškoga. Ispitanici su bili u dobi od 23 do 30 godina, a prosječna dob bila je 27 godina. Jezici s kojima su ispitanici odrasli jesu: hrvatski i albanski (4 ispitanika), hrvatski i arapski (2 ispitanika), bosanski i arapski (1 ispitanik), hrvatski i njemački (1 ispitanik) i albanski, makedonski i hrvatski (1 ispitanik).

5.3. Metoda

Podaci za ovo istraživanje prikupljeni su metodom polustrukturiranog intervjua. Intervju je specijalna vrsta komunikacije, obično verbalne, između dvoje ili više ljudi koja se izvodi s određenom svrhom. Osoba koja intervjuira može tražiti detaljne informacije o temi (Stanić, 2015). Prema hrvatskom terminološkom portalu *Struna*, polustrukturirani intervju je intervju u kojemu istraživač sugovorniku dopušta manja tematska udaljavanja od postavljenih pitanja. Bognar (2000) opisuje polustrukturirani intervju kao situaciju u kojoj se održava nešto prirodnija i nenametljiva atmosfera, iako istraživač i dalje vodi sam intervju.

Intervju se sastojao od devet pitanja otvorenog tipa. Pitanja koja su postavljena sudionicima bila su sljedeća:

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

2. *Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?*
3. *Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?*
4. *Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?*
5. *Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?*
6. *Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?*
7. *Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?*
8. *S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?*
9. *Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.*

Ispitanicima su izloženi svi potrebni detalji o istraživanju, upoznati su sa ciljem i svrhom istraživanja te im je osigurana anonimnost. Drugim riječima, ispitivanje je provedeno u skladu s etičkim normama ovakvih istraživanja (usp. Cergol, 2021).

Preslušani su audio zapisi intervjua te je svaki razgovor transkribiran. Za potrebe ovog istraživanja, izdvojene su izabrane izjave sudionika. Izjave su grupirane u 7 različitih skupina:

- a) Uloga roditelja
- b) Poteškoće u obrazovanju i socijalnim interakcijama
- c) Miješanje jezika
- d) Prednosti
- e) Nedostaci
- f) Pitanje identiteta
- g) Iskustva

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

6.1. Uloga roditelja

Pitanje: Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

„Roditelji su, obzirom da je njihov prvi jezik arapski, od kad sam bila mala pričali su sa mnom na arapskom zato što su računali da ću hrvatski naučiti kroz igru s djecom i kroz školovanje, itd. Fokusirali su se na arapski jezik, ali su doma istovremeno pričali s nama i na hrvatskom. Sjećam se da mi je mama rekla da kad sam bila mala znala je provjeravati koji jezik bolje pričam zato da jedan ne bude puno gori od drugog. Kad sam bila mala rekla bi mi na arapskom „Gdje ti je oko?“ i onda bi ja pokazala zatim bi rekla na hrvatskom „Gdje ti je uho?“. Tamo gdje bi štekala, malo bi se više fokusirala da priča sa mnom na tom jeziku zato da oba jezika učim paralelno.“ (E.A.)

„Dakle poseban pristup namjerno ili nenamjerno, ne bih mogla reći, ali jeste bio nekakav princip u tom pristupanju tome dakle prvo, prvih nekoliko godina života znači to je ajmo reći do pete godine, ja sam govorila samo albanski jezik. To je moj materinji jezik i moji roditelji su razgovarali sa mnom isključivo na tom jeziku i gledala sam crtiće na tom jeziku, čitala sam knjige na tom jeziku dakle, prvi susret koji imam je s tim jezikom. Rekla da je to oko moje pete godine kada su moji roditelji počeli me motivirati da govorim hrvatski jezik. Najviše su pristupili tome tako da su me poticali da se družim s ljudima. Pošto smo imali trgovinu, pričala sam sa radnicima koji su znali isključivo hrvatski, tako da su oni pokušavali nekakvim pantomimama, gestama, mimikama mi objasniti što znače riječi koje mi govore. Na taj način sam ja nekako pokušavala savladati taj jezik. Isto tako poticali su moje druženje sa susjedima tako da sam kroz to druženje naučila jezik. Lagano sam počela više, tj. moj otac je više inicirao da s njim razgovaram na hrvatskom jeziku dok s majkom sam nastavljala pričati na albanskom jeziku. Kroz cijelo moje djetinjstvo to je išlo tako, kad dođem doma kad sam s mamom ja pričam albanski, ali čim sam vani ili mi je otac tu ja pričam hrvatski. Također kako sam odrastala i učila hrvatski dosta sam i knjiga čitala, roditelji su mi dosta knjiga kupovali tako da sam stalno i kroz čitanje knjiga učila.“ (S.O.)

„Što se roditelja tiče nisu imali neki poseban pristup, u kući se pričao albanski pa je zato taj jezik i bio prvi. Pošto sam se školovala u Hrvatskoj morala sam naučiti hrvatski, a u školi se učio i engleski pa sam zato naučila, a što se turskog jezika tiče njega sam uz dvogodišnji tečaj naučila i preko serija.“ (M.M.)

„Roditelji nisu imali neki poseban pristup u mom višejezičnom odgoju, ali ga jesu podržavali tako što sam išla na razne tečajeve jezika i kao mala sam stalno gledala sadržaj na stranom jeziku, znači filmovi, serije, muzika, televizija, vijesti itd.“ (A.E.)

„S roditeljima sam doma pričao samo na hrvatskom, ali su me istovremeno izložili i njemačkom, npr. kroz crtiće, igre i tako nešto, ali razgovor s njima bio je isključivo na hrvatskom jer sam njemačkom jeziku svakako bio izložen kroz tu igru s prijateljima, sadržajima na tv-u, vrtić, škola i tako... Na taj su način poticali tu moju višejezičnost.“ (N.B.)

„Može se reći da su imali utjecaj, s obzirom da su me poslali u Hrvatsku, time sam naučio pričati hrvatski, ali nisu isključivo direktno da su me tjerali, možda samo za engleski, jer smatraju da je to bitan globalan jezik. Imam primjer iz osnovne, išao sam na kurs turskog u Gostivaru jer bio plan kao ići za Tursku, bili su spremni financijski podržavati kako bi mi bilo sto lakše savladati jezik.“ (K.K.)

„Naravno, roditelji su imali veliku ulogu u tome. Moji roditelji su studirali u Bosni, ali su se nakon nekog vremena vratili u Siriju pa sam ja svoje prve godine proveo u Siriji i tako i naučio arapski jer mi je to materinski. Svi su oko mene govorili arapski, a moji roditelji su znali i bosanski, pa su se potrudili da i ja naučim jer su znali da bi moglo doći do toga da odemo u Bosnu što se i dogodilo kasnije. Trudili su se pričati sa mnom i na arapskom i na bosanskom, možda više na bosanskom jer kao što sam i spomenuo, svi su oko mene pričali arapski pa se svakako podrazumijevalo da ću ga naučiti. Što se tiče njemačkog, nije da su ga poticali, ali u Bosni su crtići uglavnom na njemačkom pa eto. A engleski sam isto naučio i kroz školu, ali i kroz crtiće i serije.“ (M.K.)

„Tata je više sa mnom razgovarao na hrvatskom, a mama na albanskom da bi naučili i jedan i drugi jezik. Engleski sam učila u školi, ali smatram da ga više znam zbog gledanja serija i filmova što su roditelji svakako poticali.“ (DŽ.M.)

„Nisu imali neki poseban pristup, ali su podržavali učenje jezika. Hrvatski sam naučila igrajući se s djecom, gledajući crtiće i filmove, slušajući pjesme i sl. Engleski sam naučila u školi i iz filmova, a danski sam naučila kada sam se preselila u Dansku. Hrvatski sada već pomalo slabi jer već dosta dugo živim u Danskoj.“ (V.A.)

Prema dobivenim odgovorima možemo zaključiti da roditelji podržavaju i potiču višejezičnost kod djece. Valja uočiti da roditelji nastoje ne zapostaviti prvi jezik. Prema Espinosi (2015), djeca koja ne razvijaju i ne održavaju znanje svog materinskoga jezika mogu izgubiti sposobnost komuniciranja s roditeljima i članovima obitelji te riskirati da se udalje od svoje kulturne i jezične baštine. Također, prema odgovorima ispitanika možemo zaključiti da su roditelji pokušali uspostaviti ravnotežu između jezika. Ako je dijete samo kod kuće moglo čuti manjinski jezik, nastojali su koristiti manjinski jezik kako bi ga dijete usvojilo. Roditelji su poticali višejezičnost kroz izloženost jezicima putem sadržaja i različitih aktivnosti poput komunikacije sa drugima i čitanja knjiga. Većina roditelja je podržala višejezičnost kroz

izloženost jezicima putem filmova, serija i glazbe, međutim, roditelji se ne bi u potpunosti trebali oslanjati na medije kada je riječ o usvajanju jezika. Međuljudska interakcija je najbolja metoda za usvajanje bilo kojeg jezika.

Rezultati istraživanja pokazuju da roditelji imaju važnu ulogu u višejezičnom odgoju djece te da njihova podrška i poticaj utječu na višejezičnost djeteta. Roditeljima ispitanika zajedničko je to što potiču izloženost različitim jezicima i stvaraju poticajno okruženje za razvoj jezičnih vještina.

6.2. Poteškoće u obrazovanju i socijalnim interakcijama

Pitanje: Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

„S obzirom da su se moji baš više fokusirali na arapski jezik, sjećam se da sam govorila npr. „mačka je u krovu“. Ne bih znala prijedloge, kada ide „na, u“, padeže sam znala, to je bilo prirodno, ali bilo je tu i tamo nekih riječi koje bi krivo rekla samo zato što bi tako imalo smisla na arapskom jeziku, ali sam to savladala u školi.“ (E.A.)

„Nisam imala jezične prepreke. Vrlo rano sam savladala jezik. Eventualno neke minimalne prepreke, ali ništa što nisam prebrodila uz pomoć prijatelja.“ (S.A.)

„Nisam imala nikakve jezične prepreke tijekom obrazovanja pa eto nisam se s njima moral suočiti.“ (A.E.)

„Pa imao sam poteškoća s gramatikom i pravopisom, ali mislim da to svatko ima dok je u tim nižim razredima. Naučio sam njemački već u vrtiću pa nije bilo toliko problema u školi. Možda sam nekad samo znao fulati redosljed riječi... Nisam ništa posebno radio po tom pitanju, učitelji su znali da doma pričam na hrvatskom i da mi njemački nije materinski pa su imali i razumijevanja, a i pomagali su.“ (N.B.)

„Jezici mi nisu baš jaka strana, više imam razvijenu logiku za prirodne znanosti, ali mogu reći da su albanski i hrvatski potpuno različiti jezici, hrvatski spada pod slavenskom porodicom, a albanski pod indoeuropskom porodicom, jedino su poveznice možda neke posuđenice, a ovako sam morao iznova naučiti. npr. „u“ i „na“ su mi bili uvijek problem, jer na albanskom nema toga. Imam i danas problema s nekim padežima, ponekad to fulam, nekad teže se izraziti, a jednostavno komunikacijom se najbolje nauči, jer kad pričaš najbolje razmišljaš i savladaš jezik.“ (K.K.)

„Imao sam na početku obrazovanja. Bilo mi je malo teže sporazumjeti se s drugima, ali najviše od svega mi je problem stvaralo pisanje, potpuno drugačije pismo od onog kojeg sam naučio prije.“ (M.K.)

„S obzirom da sam od malih nogu učila hrvatski nisam imala nikakvih jezičnih prepreka tijekom obrazovanja. Čak sam bila izložena više hrvatskom jeziku pa bi rekla da je tu više ispaštao albanski, npr. pisanje na albanskom...“ (DŽ.M.)

„Nisam imala jezičnih prepreka tijekom obrazovanja jer sam već jako rano naučila hrvatski i nije bilo nikakvih problema s tim.“ (V.A.)

Većina ispitanika nije imala nikakve poteškoće tijekom obrazovanja jer su drugi jezik savladali prije početka obrazovanja. E.A. ističe poteškoće u korištenju prijedloga i izraza koji su sličniji arapskom jeziku, ali ističe da je te poteškoće uspješno savladala u školi. Također, N.B. ističe poteškoće s gramatikom i pravopisom, ali naglašava podršku učitelja i razumijevanje zbog njegovog dvojezičnog okružja. Iz ovih primjera možemo uočiti i ulogu učitelja tijekom višejezičnog razvoja djece. Kao što je i spomenuto u poglavlju o ulozi učitelja, pogledi škole i društva imaju izravan utjecaj na djecu, kao što se primjerice njihov jezik. Stoga je jedan od ključnih zadataka u budućnosti pronaći međunarodne strategije za promicanje bilingvizma i bikulturalizma na svim razinama obrazovanja - ne samo u obitelji, već i u predškolskim ustanovama i školama.

Ispitanici su istaknuli poteškoće u pravilnom korištenju gramatike, pravopisa te u usvajanju razlika između jezika u kontekstu prijedloga, padeža i sintakse. Ovi izazovi su posebno naglašeni kod jezika koji su strukturirano različiti od njihovih materinskih jezika. Jedan od ispitanika istaknuo je poteškoće u prilagodbi na novo pismo, što je poseban izazov kod jezika koji koriste drugačije pismo.

Neki ispitanici nisu naišli na poteškoće, dok su oni koji jesu istaknuli da su uspjeli prevladati izazove uz podršku prijatelja, okoline i učitelja. Iako su poteškoće sastavni dio procesa učenja jezika, podrška okoline i aktivno sudjelovanje u komunikaciji mogu biti ključni faktori u prevladavanju tih izazova. Podrška u obrazovanju može doprinijeti boljem razumijevanju i rješavanju poteškoća s kojima se višejezični pojedinci susreću tijekom školovanja.

Pitanje: Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Rekla bih da nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi zato što bi se automatski prešaltala. Ako bi netko sa mnom pričao od rodbine, pričala bi na arapskom. Bila sam mala, ne znam kako sam uopće znala koji jezik pričam, ali bi pričala na arapskom, a kada bi netko pričao sa mnom na hrvatskom, pričala bi na hrvatskom. Obrazovanje mi je bilo cijelo na hrvatskom jeziku, nisam se trebala prebacivati s jednog na drugi jezik. Mislim da mi je u kontekstu obrazovanja baš zato hrvatski puno, puno jači. (E.A.)

Nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi. I kad se ne bi nečega sjećala i ne bi znala reći nešto što želim reći, nekako bi se snašla. Ja sam zapravo hrvatski savladala dosta rano i nisam se razlikovala od svojih vršnjaka da bih osjetila nekakve poteškoće. (S.O.)

Naravno da se događao problem prelaska iz jednog jezika u drugi, sebi bih popunjavala "rupe" jednog jezika drugim bez svijesti da osoba s kojom komuniciram možda ne zna što ta riječ znači. (M.M.)

Nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi pogotovo jer sam se nakon selidbe morala prešaltati sa hrvatskog na engleski jezik. U početku su samo mali problemi, male poteškoće dok se mozak ne navikne, ali kasnije mi je to išlo puno lakše. Dosta se teško nositi s tim promjenama, međutim to su jako male promjene i kratkoročne tako da ne bih rekla da su bile neke velike poteškoće. (A.E.)

Nisam imao problema s prelaskom iz jednog jezika u drugi jer sam oba jezika jednako dobro znao i bio sam svjestan kad koji trebam koristiti. Zapravo je to nešto što se automatski desi bez razmišljanja, npr. doma sam sa svojim pričao na hrvatskom, ali onog trenutka kada bi došao u školu automatski bi pričao na njemačkom. (N.B.)

Bilo je teško preći s jednog jezika na drugi, pogotovo jer sam znao jako dobro makedonski i onda mi se to sve pobrkalo s hrvatskim, no međutim vremenom i trudom se može sve postići, naravno kod socijalnih interakcija možda bi bio bitan faktor pažnja, želiš naučiti jezik kako bi bio dio tog društva, da se smatraš bitnim. Jednostavno vremenom se neke stvari uče druženjem makar bilo to neobično i frustrirajuće jer ne razumiješ, ali malo pomalo nešto se zapamti. (K.K.)

„Nisam imao problema s prelaskom iz jednog jezika u drugi, u školi bi pričao na bosanskom, a doma ovisno o tome na kojem jeziku mi se netko obrati, na tome i automatski odgovaram, bez razmišljanja.“ (M.K.)

„U kontekstu obrazovanja nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi jer bi već na putu do škole se prebacila na hrvatski pa se to i nastavljalo do kraja dana. Isto tako i u kontekstu socijalnih interakcija, svjesna sam kada koji jezik trebam upotrebljavati pa nema problem s tim.“ (DŽ.M.)

„Nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi jer sam kao dijete znala samo albanski i hrvatski pa nije bilo problema s tim. Kući bi pričala na albanskom, a vani i u školi na hrvatskom.“ (V.A.)

Na temelju odgovora ispitanika možemo zaključiti da je većina jezik dovela do razine automatizacije te nisu imali poteškoća s prelaskom na drugi jezik. Navode kako su svjesni jezika u situaciji što olakšava prelazak na drugi jezik. Također, ističu kako su imali dobro razvijene jezične vještine u oba jezika. Ipak, neki ispitanici su istaknuli da su imali poteškoća u prelasku iz jednog jezika u drugi, posebno u situacijama kada im nedostaje riječi u situacijama te se moraju poslužiti dominantnim jezikom.

Prema rezultatima možemo potvrditi Bakerovu (2006) tezu da većina dvojezičnih jezika živi neke aspekte svog života na jednom jeziku (npr. školovanje), a neke na drugom jeziku (dom i zajednica).

6.3. Miješanje jezika

Pitanje: Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)? Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

„Da, apsolutno mi se događalo da ponekada kada nešto želim reći kažem neku poštapalicu na arapskom ili kada bi pričala na engleskom bih rekla neku poštapalicu na hrvatskom. Dosta često bi mi falila određena riječ tako da ima neke riječi koje bi mi teže sjele ili teže objasnila što mislim samo zato što bi mi određena riječ na nekom jeziku u glavi imala smisla, a onda kada bi htjela to objasniti, zapravo bih opisivala tu riječ jer ju ne bi pronašla u tom jeziku. Svakako mislim da bi ubacivala ponekad, najčešće poštapalice. Definitivno sam primijetila da u određenim jezicima mi fali neka riječ koju znam na nekom drugom jeziku. Znalo mi se dogoditi da mi fali neka riječ na arapskom koju bi rekla na hrvatskom. Kada bi pričala s ljudima na arapskom uopće ne bi je mogla ni prevesti jer baš fali, fali u vokabularu ta riječ. Bude mi baš neprirodno jer mi fali određena riječ.“ (E.A.)

„Apsolutno. To se događalo i prije kao dijete, a mogu reći da se to trenutno događa više. Čudno mi je bilo kada random znam da sam u okruženju koje ne razumije albanski i ja iz čista mira, iz ničega, počnem razgovarati na albanskom i shvatim što se događa i pravim se kao da ništa nije bilo. Bilo mi je čudno, zašto moj mozak nije procesuirao da nismo u okruženju u kojem možemo govoriti ovaj jezik.

Nisam se osjećala loše, samo sam dala do znanja da nemam riječi i zamolila za pomoć drugu osobu, da mi dovrši rečenicu ili misao.“ (S.O.)

„Naravno, čak štoviše mislim da je to normalna stvar jer jednu riječ znaš u više jezika i prva koja mi padne na pamet tu kažem pa se u tom vremenu sjetim kako se kaže na hrvatskom ako sam se prebacila na neki drugi. Ovisi s kime razgovaram ako sam u opuštajućem društvu onda ne marim toliko za to jer ljudi koji me poznaju znaju već da mi se to dešava, ali ukoliko sam u nekoj ozbiljnijoj okolini, npr. dajem neki intervju mislim da bi me uhvatila panika i zablokirao bi mi mozak pa ne bih znala ni na jednom jeziku reći određenu riječ.“ (M.M.)

„Događalo mi se često da pomiješam jezike pogotovo engleski i njemački. Tu se često dogodi miješanje. U situacijama gdje sam bila suočena s nedostatkom riječi u jednom jeziku, te situacije sam rješavala nekom šalom ili jednostavno pokušavajući objasniti na bilo koji način što sam htjela reći ili pitati nekoga nakon što su shvatili što sam htjela reći, kako se to kaže na tom jeziku. Osjećala sam se, nije mi bilo nikada neugodno, ali sam se osjećala u jednu ruku nemoćno jer se ne mogu izraziti kako treba, ali uvijek sam se nekako snašla. (A.E.)“

„Naravno da se dešavalo i dešava i dalje, pogotovo sada i s engleskim, ali kao dijete odnosno na početku školovanja sam često znao hrvatske riječi ubacivati dok sam govorio njemački, ali što sam više bio izložen njemačkom to se češće počelo događati da njemački ubacim dok govorim hrvatski. Dakle, u jednom trenu školovanja mi je njemački postao jači jezik i ubacivao sam ga u hrvatski, to se dešava i dan danas. Pa nije baš dobar osjećaj kada nešto npr. pričaš sav uzbuđen i onda dođeš do dijela kada ti zafali riječ na tom jeziku i zastaneš jer se ne možeš sjetiti i onda više ni to što pričaš izgubi smisao jer se ne možeš izraziti onako kako želiš.“ (N.B.)

„Da naravno, na početku kad sam došao u Hrvatsku, znao sam dosta miješati hrvatski i makedonski, jer su slavenski jezici. Ali i ovako nekad u komunikaciji, znam ponekad upotrijebiti neku albansku riječ, to sasvim slučajno. Frustrirajuće je kad se ne možeš izraziti jer se ne možeš sjetiti neki riječi, a to bi možda u svom materinskom jeziku bolje opisao, nekad se neugodno osjećaš u društvo jer onda ispada besmisleno ono što si rekao.“ (K.K.)

„Naravno da se događalo da pomiješam jezike. Kao mali bi dok sam govorio bosanski ubacivao arapski jer mi je tad bio jači jezik, a sad ubacujem bosanski dok govorim arapski. Pa ne mogu reći da sam se osjećao npr. loše, nema ništa loše u tome. U osnovnoj su svi znali da mi je prvi jezik arapski tako da su imali razumijevanja. Naravno da je bilo i onih koji su se znali zezati s tim, ali oduvijek sam bio tip osobe koji neće takve stvari primit k srcu.“ (M.K.)

„Vrlo često miješam jezike kada pričam sa svojom obitelji upravo zbog toga što sam od malih nogu više izložena hrvatskom jeziku pa se dešavalo i još uvijek dešava da često ubacim hrvatsku riječ dok pričam

na albanskom. Pa osjećala bih se malo zbunjeno u trenutku, ali bi okrenula na šalu i tako bi se izvukla.“
(DŽ.M.)

„Da, često kada govorim brzo. Često bi u albanski ubacila riječi poput „isto, nemoguće...“. Npr. riječ „isto“ mi se više ni ne čini kao da je hrvatska riječ koliko ju često koristim u albanskom, od malena. Nije bilo nekakvih posebnih osjećaja. Jednostavno ako mi fali riječ, pokušala bi gestama nekako objasniti što želim reći ili opisati ono na što mislim.“ (V.A.)

Prema Poplacku (1980) kod mnogih istraživanja dvojezičnih govornika pokazalo se da su skloni miješanju jezika tijekom razgovora. Tako i rezultati ovoga istraživanja pokazuju da se miješanje jezika kod višejezičnih govornika događa često. Prema primjerima ispitanika, do miješanja jezika dolazi kada nedostaje određena riječ ili izražaj na jednom jeziku, pa osoba automatski koristi riječi ili izraze iz drugog jezika koji su joj bliski ili tijekom brzog govora ili izražavanja, kada osoba nije svjesna svake riječi koju koristi. Također, miješanje jezika često se događa i u situacijama kada je osoba opuštena ili u neformalnom okružju, dok se u ozbiljnijim ili formalnijim situacijama javlja svijest o potrebi precizne jezične upotrebe te uspijevaju kontrolirati miješanje jezika. Osjećaji vezani uz miješanje jezika variraju među ispitanicima. Dok neki navode da im nije neugodno ili imaju razumijevanja okoline za takvo ponašanje, drugi ističu osjećaj nemoći ili frustracije kada se ne mogu izraziti na određenom jeziku.

Istraživanje pokazuje da je miješanje jezika uobičajena pojava kod višejezičnih govornika i može se događati iz različitih razloga i u različitim situacijama.

6.4. Prednosti

Pitanje: S kojim ste se prednostima susreli kao višejezična osoba?

„Mislim da su prednosti očite i da ste i vi doživjeli da pričaš albanski i nitko te ne kuži. Mislim da je to definitivno prednost, ne moraš razmišljati da li te netko čuje ili ne. Imaš osjećaj tog nekog tajnog jezika koji nitko ne razumije. Rekla bih da je to baš prednost kada imaš više jezika u rukavu. Rekla bih da je velika prednost i to što kroz jezik upoznaješ kulturu i na neki način kao da si bogatiji zato što poznaješ jezik i kao da proširiš vidike i kulturu jezika.“ (E.A.)

„Prednosti višejezične osobe, to je poznavanje više jezika, gramatika, vokabulara. Dosta ti olakšava baratanje nekim drugim jezicima. Učenje engleskog, njemačkog, sada učim norveški, sve mi je toliko lakše jer znam pristupiti i već je dovoljno bogato moje znanje i znam nadograđivati u drugom jeziku.“

Smatram da je moja višjezičnost velika prednost. Sama sposobnost čovjeka da na dva jezika stalno može razmišljati istovremeno, ja na to gledam kao neku moć, nešto što je fascinantno i stvarno mislim da je to neko čudo.. Isto tako to što možemo proširiti društvene krugove.“ (S.O.)

„Kao prednost višjezičnosti odvojila bih sigurno bogatiji životopis.“ (M.M.)

„Prednosti kod više jezika je što se mogu sa više ljudi sporazumjet i sada svaki novi jezik koji učim puno lakše ide, mozak nekako kao da se puno lakše prešalta i puno lakše upijam neke stvari. Isto tako lakše se puno snaći u situacijama i dosta se lako spojiti s ljudima i ostvariti konekciju.“ (A.E.)

„Kao višjezična osoba mislim da sam imao i imam više prednosti nego nedostataka. Sama činjenica što se možeš sporazumjeti na dva jezika je prednost. Još i to što danas u njemačkoj živi puno ljudi iz Hrvatske, Srbije, Bosne...pa se mogu sporazumjeti i kada naiđem na njih, a mogu i kada naiđem na Nijemce. Naravno, i to što, što više jezika poznaješ, stječe se i više prijateljstva, lakše se prilagodiš okruženju, bogatiji si za kulturu odnosno razumijevanje kulture...“ (N.B.)

„Osoba koja poznaje više jezika po meni nema nedostataka već velike prednosti zbog toga što jezik koristimo kako bi komunicirali s drugim osobama, a to samo znači da se broj ljudi s kojima možemo komunicirati, povećava.“ (M.K.)

„Prednost je to što možemo više ljudi razumjeti i učiti druge jer često me pitaju da im kažem nešto na svom jeziku. Također, što više jezika znamo lakše je naučiti i neke druge jezike.“ (DŽ.M.)

„Prednosti počinju od druženja, učenja novih riječi do pronalaska boljeg posla.“ (V.A.)

Dobiveni odgovori slažu se sa shvaćanjem Knighta i Swanwicka (2002) da dvojezičnost donosi pojedincu brojne kulturne, komunikacijske i kognitivne prednosti.

Kada je riječ o kulturnim prednostima, prema navodima ispitanika poznavanje više jezika omogućuje osobama da bolje razumiju različite kulture i načine razmišljanja. Time se proširuju vidici i povećava razumijevanje svijeta oko sebe. To omogućuje širenje društvenih krugova i lakše povezivanje s različitim kulturama i ljudima. Ispitanici kao prednost navode i komunikacijske sposobnosti kao što su mogućnost komuniciranja s većim brojem ljudi. Također, to može potaknuti stvaranje prijateljstava i otvoriti vrata novim iskustvima i mogućnostima. Gunnerud, Braak, Lie Reikeras, Donolato, Melby-Lervag (2020) povezuju dvojezičnost sa dugoročnim uspjehom. Smatraju da u doba globalizacije to može donijeti koristi kao što su bolje mogućnosti zapošljavanja što potvrđuju i odgovori ispitanika ovog istraživanja. Uz sve navedeno, ispitanici kao prednost ističu i to da višjezičnost olakšava učenje novih jezika. Smatraju da imaju dovoljno dobru podlogu te znaju kako pristupiti učenju novog jezika.

Prednosti višejezičnosti su brojne i raznolike. Poznavanje više jezika ne samo da olakšava komunikaciju i prilagođavanje u različitim okruženjima, već također obogaćuje osobni i profesionalni život pojedinca.

6.5. Nedostaci

Pitanje: S kojim ste se nedostacima susreli kao višejezična osoba?

„Što se tiče nedostataka, stvarno mislim da nemam niti jedan nedostatak da bi mogla naglasiti. Eventualno ono što sam spominjala, nekada ti fali neka riječ na nekom jeziku, imaš osjećaj da se gubiš. Možda da nisi višejezičan odnosno, da imaš samo jedan jezik ne bi uspoređivao i ne bi tražio sličnu riječ iz drugog jezika, ne bi posuđivao rijeci niti pokušavao ih prevesti nego jednostavno imaš taj vokabular koji imaš i pričaš tako kako znaš. A kada tražiš neku riječ jer znaš kako bi ju rekao na nekom jeziku i super opisuje tu situaciju, onda osjetiš nedostatak, osjetiš da kreneš mucat jer želiš naći tu riječ, ali eto čak ne bih to ni nazvala nedostatkom, rekla bih da je i to prednost.“ (E.A.)

„Nedostatke stvarno ne vidim, eventualno svaki put kada dodam novi jezik u CV, počnem jako puno miješati jezike i pitam se zašto je to tako. Je li to zato što je mozak sada ipak malo preopterećen i ne zna se izvući? U jednom danu ti barataš sa 3-4 jezika. Zove te mama, pričaš na albanskom, zove te tata, pričaš na hrvatskom, ideš do trgovine, pričaš na engleskom, učiš norveški, dakle 4 jezika. Desit će se da ti nećeš moći složiti jednu normalnu rečenicu jer cijelo vrijeme miješaš jezike. To mi je problem koji se javlja sad, to nisam imala ranije.“ (S.O.)

„A za negativno mogu reci jedino sto sam već spomenula, a to je miješanje i ubacivanje riječi jednog jezika u drugi.“ (M.M.)

„Nedostaci više jezika, ne mogu reći da sam se susrela s nedostacima, ne vjerujem da ima nedostataka što se priča više jezika.“ (A.E.)

„Ne bih rekao da višejezičnost ima nekih nedostataka, možda se nekad znalo dogoditi da naletim na nekog profesora koji ima predrasuda jer eto nisam Nijemac što se vidi po mom imenu odmah, ali i to više nije pitanje višejezičnosti već nacionalnosti... ajmo reći da možda nekad dođe do osjećaja manje pripadnosti određenoj skupini, ali to je rijetko, barem ovdje u Njemačkoj.“ (N.B.)

„Osoba koja poznaje više jezika po meni nema nedostataka...“ (M.K.)

„Nisam se susrela sa nedostacima.“ (DŽ.M.)

„Jedini nedostatak je što mogu reći da ne možete u potpunosti zapamtiti ili naučiti više riječi na jezicima ako ih ne koristite u svakodnevnom životu.“ (V.A.)

Prema odgovorima ispitanika primjećuje se da većina sudionika smatra da ne postoje nedostaci višejezičnosti ili su minimalni u odnosu na prednosti. Jedan od potencijalnih nedostataka koji su neki ispitanici spomenuli jest miješanje jezika, što može dovesti do poteškoća u artikulaciji i stvaranju cjelovitih rečenica. No, čak i taj nedostatak neki percipiraju kao blagu poteškoću koja nije značajna u usporedbi s prednostima koje višejezičnost nosi. Drugi spomenuti nedostatak odnosi se na izazove koje može predstavljati održavanje ravnoteže između više jezika u svakodnevnoj komunikaciji što također vodi do miješanja jezika. Osim navedenog, jedan od ispitanika je kao mogući nedostatak višejezičnosti naveo osjećaj manje pripadnosti skupini.

Prema rezultatima istraživanja većina ispitanika ne vidi nedostatke u višejezičnom razvoju već ih opisuju kao blage poteškoće. Jelaska i sur. (2005) najbolje su objasnili razloge miješanja jezika, naime, dvojezični se govornici često služe prijelazom s jednoga jezika u drugi unutar jedne govorne situacije ili čak rečenice. Čine to zato što ne znaju pojedinu riječ ili izraz, zato što smatraju da će se točnije ili uspješnije izraziti drugim jezikom, zato da označe jezični ili društveni položaj, uspostave bliski kontakt sa sugovornikom itd. Kao što je i ranije spomenuto, rast u višejezičnom i višekulturnom okružju može dovesti do pitanja identiteta i osjećaja pripadnosti što nam i potvrđuje izjava sudionika.

6.6. Pitanje identiteta

Pitanje: Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

„Obzirom da sam se rodila u Hrvatskoj i provela 18 godina života ovdje, prije nego što sam otišla studirati u Jordanu gdje se priča arapski jezik koji sam znala tečno pričati, svejedno sam se suočila sa time da, čak nekakve šale ili izreke bi osjetila da mi fale na arapskom jeziku. Primijetila bih da bez obzira što ja tečno pričam jezik, fali mi kultura jezika i često bi imala neki određeni smisao za humor na hrvatskom jeziku koji ne bi mogla primijeniti na arapskom. Dosta često sam imala osjećaj da ljudi koje sam upoznala u Jordanu, a nikada me nisu čuli niti razumjeli hrvatski jezik, imala bi osjećaj da me ne poznaju u potpunosti zato što imaš cijeli jedan dio mene koji se otkriva kroz hrvatski jezik. Mislim da sam na početku imala puno manje samopouzdanja, ali naravno kratko vrijeme je potrebno da se to sve usavrši i da se kroz praksu dovede do osjećaja „Okej sada se mogu šaliti na arapskom jeziku i imati svoj karakter i svoj nekakav izražaj poseban“. Tako da eto mislim da je samo potrebno vremena.“ (E.A.)

„Cijeli život samo ovu svoju situaciju gledala kao nekakvu prednost. Naravno, voljela sam to što znam baratati sa dva jezika. Uvijek sam to vidjela kao kvalitetu. Pogotovo zato što sam jako dobro savladala hrvatski jezik da nije postajala nikakva razlika u tom mom govoru i govoru prijatelja. Doista mi je to diglo samopouzdanje, doista sam bila društvena i nisam krila svoj identitet, odnosno krila svoje sposobnosti u strahu da možda neću biti prihvaćena. Jednako sam povezana s oba jezika.“ (S.O.)

„Definitivno da se samopouzdanje povećava kad znaš da znaš više jezika. Ja znam koji mi je materinski jezik i odakle dolazim, a ostatak jezika koje naučim može biti samo dobro za mene.“ (M.M.)

„S pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu sam se nosila teško. To je utjecalo jako puno na razumijevanje same sebe i na samopouzdanje do možda fakulteta gdje sam dobila jednu jako lijepu poruku od profesora koji mi je rekao da su sva ta moja četiri jezika, tj. tada sam još pričala i malo perzijskog, da je to jedno veliko bogatstvo i da sam osoba, da mogu biti, znači, četiri različite osobe odjednom što bi značilo da mogu imati više kvaliteta. Možda je on to rekao da me utješi, ali od tada mi se perspektiva mijenja i to mi više samopouzdanja daje i više sebe prihvaćam u svakom kontekstu.“ (A.E.)

„Rekao bih da se osjećam povezano s oba jezika jer sam u njemačkoj od rođenja, ali opet znam da mi je hrvatski materinski i tu sam povezan i sa jezikom i sa kulturom. Mada nekad pomislim da bolje znam njemački nego hrvatski. A mom samopouzdanju je poznavanje više jezika samo još više i doprinijelo, osjećao sam se nekako posebno jer oba jezika znam gotovo jednako dobro.“ (N.B.)

„Naravno, kao ponosan Albanac, uvijek ističem svoje navike i običaje iz mjesta gdje sam rođen kako bi dao doznajanja ljudima u bilo kojem jeziku, da mi je materinski jezik i identitet bitan faktor, ponekad se osjećam dobro jer ljudi cijene to i fasciniraju se kako pričam drugi jezik tako dobro, što meni da motivaciju i samopouzdanje da još više radim na sebi. Učenje više jezika je doista bitno, jer svaki jezik ima svoju čar koja može utjecati na način razmišljanja pojedinca.“ (K.K.)

„Možda se na početku nisam baš najbolje nosio s tim jer sam slabije znao i jezik kad sam došao u Bosnu, ali kroz godine sam prihvatio i jedan i drugi jezik i kulture kao svoje. Sada se osjećam kao da pripadam i jednom i drugom. Što se tiče samopouzdanja, što sam stariji bio to sam bolje razumio vrijednost višejezičnosti pa je to samo povećavalo moje samopouzdanje.“ (M.K.)

„Svjesna sam posebnosti višejezičnosti i smatram to kao nekom privilegijom jer me čini otvorenijom prema različitostima. Oduvijek sam višejezičnost smatrala kao plus i napredak tako da me to činilo dosta samopouzdanom. Mislim da to može samo pozitivno utjecati na samopouzdanje. Što više jezika, to bolje.“ (DŽ.M.)

Analizirajući pitanje identiteta višejezičnih govornika na temelju odgovora ispitanika, primjećujemo raznolikost iskustava. Kao što navode Banjavčić i Erdeljac (2009) višejezičnost kao pojavnost na razini pojedinca i društva nije samo zanimljiva lingvistička pojava. Naime, na

život pojedinca i zajednice u cjelini utječu brojni sociokulturni čimbenici koji u interakciji s jezičnom kompetencijom izgrađuju identitet govornika.

Dio ispitanika navodi kako su se suočavali sa izazovima u vezi identiteta i samopouzdanja kada je riječ o višejezičnosti. Jedan od sudionika istraživanja izjavljuje da nedostatak jezične kulture ograničava izražavanje dijela vlastite osobnosti, što rezultira osjećajem nemogućnosti predstavljanja sebe.

Iz drugog primjera može se vidjeti uloga okoline i učitelja. Naime, učitelj je pružao podršku ispitaniku ističući bogatstvo njezine višejezičnosti i potičući je da prihvati različite aspekte svog identiteta. Ispitaniku je to bio ključan trenutak za samopouzdanje i promjenu perspektive što pokazuje važnost okoline i učitelja. Kao što navodi Jurišić Šarlija (2023), inojezični učenici dolaze iz različitih jezičnih i kulturnih pozadina, što stavlja dodatne zahtjeve na njihove nastavnike kako bi pružili adekvatnu i inkluzivnu obrazovnu podršku. Prema radu Cvikić i suradnika (2015) učitelj koji poučava inojezične učenike u domovini, treba posjedovati dobro razvijene međukulturne kompetencije kako bi razumio svoje učenike te im olakšao snalaženje u novom školskom sustavu, jeziku i društvenim normama.

Drugi dio ispitanika ističe prednosti višejezičnosti kada je u pitanju identitet. Možemo reći da su bikulturni što znači da se poistovjećuju s dvije kulture. Smatraju da su povezani s oba jezika i kulturama. Neki se osjećaju povezanim s oba jezika podjednako, dok drugi naglašavaju važnost materinskog jezika i identiteta, ali također cijene i vrijednost drugih jezika koje su naučili. Učenje više jezika omogućava im da izraze svoj identitet na različite načine i povežu se s ljudima iz različitih kultura. Ispitanici naglašavaju da višejezičnost može biti izvor samopouzdanja i bogatstva identiteta te da je važno prihvatiti i cijiniti svoju višejezičnu pozadinu kao svojstvo koje ih čini jedinstvenima i otvorenima prema različitostima.

6.7. Iskustva

Pitanje: 9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

„Sjećam se kada smo bili u Austriji kao mali u shoppingu, stajali smo u redu na blagajni i pričale smo seka i ja na arapskom cijelo vrijeme zato što je bilo jako puno ljudi iz Hrvatsko, Bosne i Srbije. Onda su cure iza nas komentirale nešto za nas kao „Joj koliko one stvari imaju, sad još njih moramo čekati, ...“. To mi je bila smiješna situacija jer netko priča o tebi misleći da ne razumiješ. To je bila neka

smiješna situacija gdje smo mi rekly „A sorry evo brzo ćemo...“ i onda im je bilo jako, jako neugodno. Fora je kada ljudi ne znaju da pričaš jezik, mislim, nije fora, radije bih da znaju pa da ne kažu nešto što ne želim čuti.“ (E.A.)

„Sjećam se kao dijete da sam išla u trgovinu i tražila sam „voj“ što znači ulje i radnica me pitala trebam li ulje, a ja sam rekla „ne, ne, ja trebam voj“. Oni su se smijali kolektivno, a meni nije bilo jasno zašto se smiju. Isto mi je zanimljivo to kada bi slučajno počela pričati na albanskom pred svojim prijateljima koji pričaju hrvatski i ja kažem nešto tako odjednom na albanskom i samo se prebacim na hrvatski i pravim se kao da ništa nisam rekla, kao „krivo ste me čuli“..“ (S.O.)

„Sjećam se jedne dok sam znala samo albanski i hrvatski kad bih na ljeto išla u Makedoniju zbog korištenja više hrvatskog nisam znala kako se na albanskom kaže “na primjer” pa sam pričala albanski i onda u albansku rečenicu ubacim hrvatsku, ali su djeca oko mene bila sposobna shvatiti što sam htjela reći pa su i oni počeli koristiti tu riječ. Da nisu znali bilo bi mi kao djetetu teško objašnjavati što sam htjela reći.“ (M.M.)

„Jednom prilikom sam razgovarao s prijateljima o tome što smo jeli danas. Nisam se mogao sjetiti, tj. nisam znao kako se na njemačkom kaže poriluk jer kao dijete u 1./2. razredu nisam ni imao tu riječ u njemačkom vokabularu pa sam slagao da sam jeo pitu sa sirom, a nisam htio objašnjavati jer me bilo sram što ne znam kako se kaže poriluk.“ (N.B.)

„Jednom nas je u restoranu (na hrvatskom) konobar pitao sviđa li nam se baklava na što sam se ja pravio da mi se sviđa te sam nakon tog prokomentirao na arapskom kako mi se ne sviđa, a konobar je na to samo rekao na arapskom „zar stvarno, a ja sam je pravio“ ...“ (M.K.)

„Igrali smo kao djeca karata i kako smo miješali jezik ja bih svom bratiću rekla da ćemo „pola pola“ dijeliti karte, a on je isto to govorio samo na albanskom, da ćemo isto „pola, pola“ dijeliti karte, ali se nismo sporazumjeli.“ (DŽ.M.)

Ova iskustva pokazuju kako višejezični govornici doživljavaju zanimljive situacije u kojima se jezici miješaju ili kada sugovornici nisu svjesni svoje višejezičnosti, što može rezultirati neočekivanim i ponekad smiješnim situacijama.

7. ZAKLJUČAK

Višejezičnost je širok i složen pojam koji ni nema jednoznačno određenje. Za jedne on znači vladanje drugim jezikom na razini kojom se govornik približava izvornom govorniku, neki čak podrazumijevaju podjednako vladanje dvama jezicima, drugi se zadovoljavaju definicijom prema kojoj pojedinac drugi jezik upotrebljava vrlo ograničeno, čak i samo receptivno, koristeći se pri tome samo jednom od četiriju jezičnih vještina (govor, razumijevanje, čitanje, pisanje) (Vilke-Prebeg, 1991).

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati prednosti, ali i nedostatke ili poteškoće s kojima se višejezični govornici susreću tijekom školovanja i svakodnevnog života. Prednosti višejezičnosti su brojne i raznolike. Prema odgovorima ispitanika, poznavanje više jezika ne samo da olakšava komunikaciju i prilagođavanje u različitim okružjima već također obogaćuje osobni i profesionalni život pojedinca. Dio ispitanika ističe prednosti višejezičnosti kada je u pitanju identitet. Smatraju da su povezani s oba jezika i kulturama. Naglašavaju važnost materinskog jezika i identiteta, ali također cijene i vrijednost drugih jezika koje su naučili. Višejezičnost može biti izvor samopouzdanja te je važno prihvatiti i cijiniti svoju višejezičnu pozadinu. Većina ispitanika nije naišla na poteškoće, dok su oni koji jesu istaknuli da su uspjeli prevladati izazove uz podršku prijatelja, okoline i učitelja, što sve govori o važnosti podrške okoline u prevladavanju izazova.

Osim prednosti, višejezičnost ima i svoje nedostatke. Jedan od potencijalnih nedostataka koji su neki ispitanici spomenuli jest miješanje jezika. Iako istraživanja pokazuju da je miješanje jezika uobičajena pojava kod višejezičnih govornika i može se događati iz različitih razloga i u različitim situacijama, ispitanici na miješanje jezika gledaju kao na nedostatak. Osim miješanja jezika, postoje i nedostaci vezani uz identitet i samopouzdanje osobe. Nedostatak jezične kulture ograničava izražavanje dijela vlastite osobnosti, što rezultira osjećajem nemogućnosti predstavljanja sebe. Također, može doći do osjećaja manje pripadnosti skupini.

Višejezičnost nije teret ili problem kakvom ju neki prikazuju, ali nije ni potpuno blaženstvo, kako se često predstavlja. Višejezičnost je jednostavno činjenica za milijune i milijune ljudi, sa svojim usponima i padovima, dobrim i lošim vremenima, trenucima sreće i trenucima frustracije (Grosjean, 2010).

8. LITERATURA

- Banjavčić, M., Erdeljac, V. (2009). Višejezičnost i identitet. *Monitor ISH* (2009), 11/1, 7–34
- Berthelsen, D., Walker, S. (2008). Parents' involvement in their children's education. *Australian Institute of Family Studies. Family Matters*, 79, 34-41. Preuzeto 29.4.2024. s https://www.researchgate.net/publication/27473504_Parents'_involvement_in_their_children's_education
- Bialystok, E. (2017). The bilingual adaptation: How minds accommodate experience. *Psychological Bulletin*, 143, 233–262. <https://psycnet.apa.org/record/2017-08301-001>
- Blagoni, R., Poropat Jeletić, N. (2015). Jezični pleter, Ogledi iz obiteljskoga planiranja dvojezičnosti. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Blondin, C., Candelier, M., Edelenbos, P., Johnstone, R., Kubanek-German, A., & Taeschner, T. (1998). Foreign Languages in Primary and Pre-school Education. *A Review of Recent Research within the European Union*. London: Center for Information on Language Teaching and Research.
- Bogdan, N., Lasić, J. (2014). Pripremna i dopunska nastava na hrvatskome jeziku za inojezične učenike. *Lahor*, 2 (16), 206-218.
- Bradarić-Jončić, S., Kolarić, B. (2012). *Dvojezično obrazovanje gluhe djece*. (Pregledni rad). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Bruner, J., (2000). *Kultura obrazovanja*. Zagreb: Educa d.o.o.
- Cergol, K. (2021) *Etika istraživanja u primijenjenoj lingvistici*. Zagreb: Srednja Europa
- Chong, L. (2004). *Bilingualer Spracherwerb in deutsch-chinesischen Familien in einem englisch-chinesischen Umfeld – Eine Erhebung in Hongkong* (Doktorska disertacija). München: Ludwig-Maximilians-Universität
- Cvikić, L. i suradnici (2007). *Drugi jezik hrvatski*, Zagreb: Profil
- Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., Jelaska, Z., Novak Milić, J., Bošnjak, M., Klinger, Lj. i suradnici (2012). *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika: okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO)

- Čudina Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.
- Drkić, M. (2015). *Lingvistička istraživanja višejezičnosti*. Sarajevo: Institut za jezik Sarajevo.
- EARLI (2009). Early Foreign Language Learning in Europe. *Challenges of Data Collection in a Multinational Study*. ELLiE Research team. Amsterdam.
- Espinosa, L. M. (2015). Challenges and benefits of early bilingualism in the US context. *Global Education Review*, 2(1).
- European Commission. (2011). Language Learning at Pre-Primary School Level: Making it Efficient and Sustainable: A Policy Handbook.
- Genesee, F. (2009). Early childhood bilingualism: Perils and possibilities. *Journal of Applied Research on Learning*, 2, 1-21
- Griva, E., Chouvarda, P. (2012). Developing Plurilingual Children: Parents' Beliefs and Attitudes towards English Language Learning and Multilingual Learning. *World Journal of English Language Vol. 2, No. 3*; 2012. Faculty of Education, University of West Macedonia.
- Grosjean, F. (1996). Living with two languages and two cultures. *Cultural and Language Diversity and the Deaf Experience*, 20-37. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grosjean, F. (1985). The bilingual as a competent but specific speakerhearer. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 6: 467–477.
- Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge: Harvard University Press
- Hakuta, K, Bialystok, E. (1994). *In other words: the science and psychology of second language acquisition*. New York: Basic Books.
- Hélot, C. (2017). Awareness raising and multilingualism in primary education. *Language awareness and multilingualism. Encyclopedia of language and education*, 247-261.
- Hoque, S. (2009). Teaching English in English Primary Schools in Bangladesh: Competencies and Achievements. In Enever, J., Moon, J. & Raman, U. (Eds), *Young Learner English Language Policy and Implementation: International Perspectives*. Reading, UK: Garnet Education/ IATEFL.
- Jajić Novogradec, M. (2017). Individualna višejezičnost u kontekstu Hrvatskoga obrazovnog sustava. *Studia Polensia*, 6 (1), 29 – 48.

- Jelaska, Z., (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kanno, Y. (2000). Bilingualism and Identity: The Stories of Japanese Returnees. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 3(1), 1–18.
- Jurišić Šarlija, M. (2023). *Prilagodba i podrška – inojezični učenici*. Škole.hr
<https://www.skole.hr/prilagodba-i-podrška-inojezicni-ucenici/>
- Levačić, A. (2017). Inojezični učenik u okruženju hrvatskog jezika. *Učitelj i inojezični učenik*. Školski portal.
<https://www.skolskiportal.hr/sadrzaj/jucer-danas-sutra/ucitelj-i-inojezicni-ucenik/>
- Likierman, H., Muter, V. (2007). *Pripremite dijete za školu*. Zagreb: Ostvarenje d.o.o.
- Medved Krajnović, M. (2010). *Od jednojezičnosti do višejezičnosti: Uvod u istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom*. Zagreb: Leykam international.
- Milroy, Lesley Pieter Muysken (eds.). (1995). *One Speaker, Two Languages: CrossDisciplinary Perspectives on Code-Switching*. Cambridge: Cambridge University Press
- Močinić, A. (2011). Bilingual education. *Metodički obzori*, 6(2011)3, (13), 175 – 182.
- Paradis, M. (2005) Aspects and Implications of Bilingualism, u Kroll, J. F., de Groot, A. M. B. (ur.) *Handbook of Bilingualism - Psycholinguistic Approaches*: 411-417.
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike – razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa
- Pavličević-Franić, D., Aladrović-Slovaček, K. (2017). Povezanost ovladavanja hrvatskim standardnim jezikom i plurilingvalnoga školskog okruženja. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, Vol. 19 No. Sp.Ed.2, 61 – 74.
- Peti-Stantić, A., Velički, V. (2009). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa d.d.
- Poplack, S. (1980). Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en Espanol: Toward a typology of code-switching¹. *Linguistics*, 18(7-8), 581-618.
- Prebeg-Vilke, M. (1991). *Vaše dijete i jezik: Materinski, drugi i strani jezik*. Zagreb: Školska knjiga
- Rosenberg, M. (1996). Raising Bilingual Children. *The Internet TESL Journal*, Vol. II, No. 6.

Saville-Troike, M. (2006). *Introducing Second Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Silić, A. (2007). *Prirodno učenje stranog (engleskog) jezika djece predškolske dobi*. Zagreb: Mali professor

Struna, hrvatski terminološki portal. (2011). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://struna.ihjj.hr/>

Wei, L. (2006). Bilingualism, u K. Brown, *Encyclopedia of Language and Linguistics* (2. izd.) Amsterdam: Elsevier, 835- 846.

Widlok, B., Petravić, A., Igr, H., Romcea, R. (2010). *Nürnbergške preporuke za rano učenje stranih jezika*. München: Goethe-Institut.

Young, A. S. (1994). *Motivational State and Process within the Socio-Linguistic Context*. Birmingham: Aston University.

PRILOZI

Odgovori ispitanika

1. E.A.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Govorim hrvatski, arapski, engleski i nešto malo njemački jezik. Prvim jezikom smatram arapski jer mi je to prvi jezik koji sam pričala, ali najbolje pričam hrvatski.

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

Roditelji su, obzirom da je njihov prvi jezik arapski, od kad sam bila mala pričali su sa mnom na arapskom zato što su računali da ću hrvatski naučiti kroz igru s djecom i kroz školovanje, itd. Fokusirali su se na arapski jezik, ali su doma istovremeno pričali s nama i na hrvatskom. Sjećam se da mi je mama rekla da kad sam bila mala znala je provjeravati koji jezik bolje pričam zato da jedan ne bude puno gori od drugog. Kad sam bila mala rekla bi mi na arapskom „Gdje ti je oko?“ i onda bi ja pokazala zatim bi rekla na hrvatskom „Gdje ti je uho?“. Tamo gdje bi štekala, malo bi se više fokusirala da priča sa mnom na tom jeziku zato da oba jezika učim paralelno.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Rekla bih da nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi zato što bi se automatski prešaltala. Ako bi netko sa mnom pričao od rodbine, pričala bi na arapskom. Bila sam mala, ne znam kako sam uopće znala koji jezik pričam, ali bi pričala na arapskom, a kada bi netko pričao sa mnom na hrvatskom, pričala bi na hrvatskom.

Obrazovanje mi je bilo cijelo na hrvatskom jeziku, nisam se trebala prebacivat s jednog na drugi jezik. Mislim da mi je u kontekstu obrazovanja baš zato hrvatski puno, puno jači. Kasnije sam se obrazovala na engleskom jeziku, tako da do dan danas mi je puno lakše pisati i čitati eseje i članke na engleskom nego na hrvatskom. Iako mi je hrvatski najjači jezik, u kontekstu obrazovanja, ipak, pošto sam visoko obrazovanje studirala na engleskom jeziku, mi je u tom kontekstu engleski jači od hrvatskog. Terminologija, stručne riječi i sl. su mi jače na engleskom jeziku.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

S obzirom da su se moji baš više fokusirali na arapski jezik, sjećam se da sam govorila npr. „mačka je u krovu“. Ne bih znala prijedloge, kada ide „na, u“, padeže sam znala, to je bilo prirodno, ali bilo je tu i tamo nekih riječi koje bi krivo rekla samo zato što bi tako imalo smisla na arapskom jeziku, ali sam to savladala u školi.

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Da, apsolutno mi se događalo da ponekada kada nešto želim reći kažem neku poštapalicu na arapskom ili kada bi pričala na engleskom bih rekla neku poštapalicu na hrvatskom.

Dosta često bi mi falila određena riječ tako da ima neke riječi koje bi mi teže sjele ili teže objasnila što mislim samo zato što bi mi određena riječ na nekom jeziku u glavi imala smisla, a onda kada bi htjela to objasniti, zapravo bih opisivala tu riječ jer ju ne bi pronašla u tom jeziku. Svakako mislim da bi ubacivala ponekad, najčešće poštapalice.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

Definitivno sam primijetila da u određenim jezicima mi fali neka riječ koju znam na nekom drugom jeziku. Znalo mi se dogoditi da mi fali neka riječ na arapskom koju bi rekla na hrvatskom. Kada bi pričala s ljudima na arapskom uopće ne bi je mogla ni prevesti jer baš fali, fali u vokabularu ta riječ. Bude mi baš neprirodno jer mi fali određena riječ.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

Obzirom da sam se rodila u Hrvatskoj i provela 18 godina života ovdje, prije nego što sam otišla studirati u Jordanu gdje se priča arapski jezik koji sam znala tečno pričati, svejedno sam se suočila sa time da, čak nekakve šale ili izreke bi osjetila da mi fale na arapskom jeziku. Primijetila bih da bez obzira što ja tečno pričam jezik, fali mi kultura jezika i često bi imala neki određeni smisao za humor na hrvatskom jeziku koji ne bi mogla primijeniti na arapskom. Dosta često sam imala osjećaj da ljudi koje sam upoznala u Jordanu, a nikada me nisu čuli niti razumjeli hrvatski jezik, imala bi osjećaj da me ne poznaju u potpunosti zato što imaš cijeli jedan dio mene koji se otkriva kroz hrvatski jezik.

Mislim da sam na početku imala puno manje samopouzdanja, ali naravno kratko vrijeme je potrebno da se to sve usavrši i da se kroz praksu dovede do osjećaja „Okej sada se mogu šaliti na arapskom jeziku i imati svoj karakter i svoj nekakav izražaj poseban“. Tako da eto mislim da je samo potrebno vremena.

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Mislim da su prednosti očite i da ste i vi doživjeli da pričaš albanski i nitko te ne kuži. Mislim da je to definitivno prednost, ne moraš razmišljati da li te netko čuje ili ne. Imaš osjećaj tog nekog tajnog jezika koji nitko ne razumije. Rekla bih da je to baš prednost kada imaš više jezika u rukavu. Rekla bih da je velika prednost i to što kroz jezik upoznaješ kulturu i na neki način kao da si bogatiji zato što poznaješ jezik i kao da proširiš vidike i kulturu jezika.

Što se tiče nedostataka, stvarno mislim da nemam niti jedan nedostatak da bi mogla naglasiti. Eventualno ono što sam spominjala, nekada ti fali neka riječ na nekom jeziku, imaš osjećaj da se gubiš. Možda da nisi višejezičan odnosno, da imaš samo jedan jezik ne bi uspoređivao i ne bi tražio sličnu riječ iz drugog

jezika, ne bi posuđivao rijeci niti pokušavao ih prevesti nego jednostavno imaš taj vokabular koji imaš i pričaš tako kako znaš. A kada tražiš neku riječ jer znaš kako bi ju rekao na nekom jeziku i super opisuje tu situaciju, onda osjetiš nedostatak, osjetiš da kreneš mucat jer želiš naći tu riječ, ali eto čak ne bih to ni nazvala nedostatkom, rekla bih da je i to prednost.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

Sjećam se kada smo bili u Austriji kao mali u shoppingu, stajali smo u redu na blagajni i pričale smo seka i ja na arapskom cijelo vrijeme zato što je bilo jako puno ljudi iz Hrvatsko, Bosne i Srbije. Onda su cure iza nas komentirale nešto za nas kao „Joj koliko one stvari imaju, sad još njih moramo čekati,...“. To mi je bila smiješna situacija jer netko priča o tebi misleći da ne razumiješ. To je bila neka smiješna situacija gdje smo mi rekle „A sorry evo brzo ćemo...“ i onda im je bilo jako, jako neugodno.

Fora je kada ljudi ne znaju da pričaš jezik, mislim, nije fora, radije bih da znaju pa da ne kažu nešto što ne želim čuti.

2. S.O.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Govorim albanski, hrvatski, engleski i njemački. Prvim jezikom smatram albanski jezik.

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

Dakle poseban pristup namjerno ili nenamjerno, ne bih mogla reći, ali jeste bio nekakav princip u tom pristupanju tome dakle prvo, prvih nekoliko godina života znači to je ajmo reći do pete godine, ja sam govorila samo albanski jezik. To je moj materinji jezik i moji roditelji su razgovarali sa mnom isključivo na tom jeziku i gledala sam crtiće na tom jeziku, čitala sam knjige na tom jeziku dakle, prvi susret koji imam je s tim jezikom. Tamo oko 5 godine, sjećam se kada sam ušla u vrtić, znači još nisam bila u potpunosti savladala hrvatski jezik tako da bih rekla da je to oko moje pete godine kada su moji roditelji počeli me motivirati da govorim hrvatski jezik. Najviše su pristupili tome tako da su me poticali da se družim s ljudima. Pošto smo imali trgovinu, pričala sam sa radnicima koji su znali isključivo hrvatski, tako da su oni pokušavali nekakvim pantomimama, gestama, mimikama mi objasniti što znače riječi koje mi govore. Na taj način sam ja nekako pokušavala savladati taj jezik. Isto tako poticali su moje druženje sa susjedima tako da sam kroz to druženje naučila jezik. Lagano sam počela više, tj. moj otac je više inicirao da s njim razgovaram na hrvatskom jeziku dok s majkom sam nastavljala pričati na albanskom jeziku. Kroz cijelo moje djetinjstvo to je išlo tako, kad dođem doma kad sam s mamom ja pričam albanski, ali čim sam vani ili mi je otac tu ja pričam hrvatski. Naravno, usavršavanje hrvatskog jezika je počelo tek u osnovnoj školi, naravno u školi dobivaš nekakvu sliku o gramatici i širiš vokabular

jer također kako sam odrastala i učila hrvatski dosta sam i knjiga čitala, roditelji su mi dosta knjiga kupovali tako da sam stalno i kroz čitanje knjiga učila dok kasnije u tom procesu dakle, ajmo reći istodobno dok sam učila hrvatski dobila sam i želju za učenjem engleskom zato što su počeli izlaziti neki crtici na engleskom i tako sam kroz to učila engleski. Ne sjećam se konkretno kako je to teklo, znam da kad sam došla u 1. razred, znam da mi je engleski dosta dobro išao.

Njemački jezik sam zapravo naučila, ja ću to nazvati ljetnom školom, ali to zapravo bude vrijeme praznika kada bi mi dolazila rodbina iz Njemačke i oni su konstantno pričali na njemačkom. Kao djetetu koje je jako radoznalo i koje baš jako zanima što to oni pričaju da ja ne razumijem, taj inat se probudio u meni i pitala sam za svaku stvar kad oni pričaju. Zapravo, najintenzivnije je bilo kada sam imala oko 10-11 god. kada sam otišla u Njemačku na tri tjedna. Sestrična je dobila dozvolu da idem s njom svaki dan u školu. Tu sam baš stalno slušala taj jezik i stalno sam morala ja sama odgovarati na njemačkom tako da bi mi bilo baš potrebno da ja naučim i iskoristim to. Ja ću to nazvati jednom ljetnom školom. Također, sam išla i na kurs prije par godina. Ja mislim da stvarno djeca sve mogu, ima nešto u tom neopterećenom mozgu koji prihvaća jako puno informacija.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi. Kada je čovjek dijete, mislim da tu i dalje taj pojam srama i toga što će reći drugi, to ne postoji. Više ti je do toga da ti komuniciraš, pričaš, da se družiš, da se uspiješ upoznat s ljudima i igrati se. To je puno jače od toga da dijete razmišlja „Jož hoću li pogriješiti, hoću li znati reći tu riječ, što ako mi se smiju...“. I kad se ne bi nečega sjećala i ne bi znala reći nešto što želim reći, nekako bi se snašla. Ja sam zapravo hrvatski savladala dosta rano i nisam se razlikovala od svojih vršnjaka da bih osjetila nekakve poteškoće. Taj moj nekakav prijelaz je bio dosta kratak da nisam ni stigla osjetiti da se razlikujem od vršnjaka.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

Nisam imala jezične prepreke. Vrlo rano sam savladala jezik. Eventualno neke minimalne prepreke, ali ništa što nisam prebrodila uz pomoć prijatelja.

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Apsolutno. To se događalo i prije kao dijete, a mogu reći da se to trenutno događa više. Čudno mi je bilo kada random znam da sam u okruženju koje ne razumije albanski i ja iz čista mira, iz ničega, počnem razgovarati na albanskom i shvatim što se događa i pravim se kao da ništa nije bilo. Bilo mi je čudno, zašto moj mozak nije procesuirao da nismo u okruženju u kojem možemo govoriti ovaj jezik.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

Nisam se osjećala loše, samo sam dala do znanja da nemam riječi i zamolila za pomoć drugu osobu, da mi dovrši rečenicu ili misao.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

Cijeli život samo ovu svoju situaciju gledala kao nekakvu prednost. Naravno, voljela sam to što znam baratati sa dva jezika. Uvijek sam to vidjela kao kvalitetu. Pogotovo zato što sam jako dobro savladala hrvatski jezik da nije postajala nikakva razlika u tom mom govoru i govoru prijatelja. Doista mi je to diglo samopouzdanje, doista sam bila društvena i nisam krila svoj identitet, odnosno krila svoje sposobnosti u strahu da možda neću biti prihvaćena. Jednako sam povezana s oba jezika.

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Prednosti višejezične osobe, to je poznavanje više jezika, gramatika, vokabulara. Dosta ti olakšava baratanje nekim drugim jezicima. Učenje engleskog, njemačkog, sada učim norveški, sve mi je toliko lakše jer znam a pristupiti i već je dovoljno bogato moje znanje i znam nadograđivati u drugom jeziku. Smatram da je moja višejezičnost velika prednost. Sama sposobnost čovjeka da na dva jezika stalno može razmišljati istovremeno, ja na to gledam kao neku moć, nešto što je fascinantno i stvarno mislim da je to neko čudo. Mislim da je puno teže ljudima koji nisu odrasli s dva jezika, ali i ne mora značiti. Isto tako to što možemo proširiti društvene krugove. Imam osjećaj da smo i snalažljiviji zato što možemo obuhvatiti puno veći spektar zemalja, let's be real. Nedostatke stvarno ne vidim, eventualno svaki put kada dodam novi jezik u CV, počnem jako puno miješati jezike i pitam se zašto je to tako. Je li to zato što je mozak sada ipak malo preopterećen i ne zna se izvući? U jednom danu ti barataš sa 3-4 jezika. Zove te mama, pričaš na albanskom, zove te tata, pričaš na hrvatskom, ideš do trgovine, pričaš na engleskom, učiš norveški, dakle 4 jezika. Desit će se da ti nećeš moći složiti jednu normalnu rečenicu jer cijelo vrijeme miješaš jezike. To mi je problem koji se javlja sad, to nisam imala ranije.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

Sjećam se kao dijete da sam išla u trgovinu i tražila sam „voj“ što znači ulje i radnica me pitala trebam li ulje, a ja sam rekla „ne, ne, ja trebam voj“. Oni su se smijali kolektivno, a meni nije bilo jasno zašto se smiju.

Isto mi je zanimljivo to kada bi slučajno počela pričati na albanskom pred svojim prijateljima koji pričaju hrvatski i ja kažem nešto tako odjednom na albanskom i samo se prebacim na hrvatski i pravim se kao da ništa nisam rekla, kao „krivo ste me čuli“.

3. M.M.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Govorim 4 jezika; albanski, hrvatski, engleski i turski. Od ta četiri jezika prvim, ujedno i materinskim smatram albanski.

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

Sto se roditelja tiče nisu imali neki poseban pristup, u kući se pričao albanski pa je zato taj jezik i bio prvi. Pošto sam se školovala u Hrvatskoj morala sam naučiti hrvatski, a u školi se učio i engleski pa sam zato naučila, a što se turskog jezika tiče njega sam uz dvogodišnji tečaj naučila i preko serija.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Naravno da se događao problem prelaska iz jednog jezika u drugi, sebi bih popunjavala "rupe" jednog jezika drugim bez svijesti da osoba s kojom komuniciram možda ne zna što ta riječ znači.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

U osnovnoj školi imala sam prepreku u vezi engleskog jezika jer sam samoj sebi davala pritisak kako moram naučiti engleski jer je to "svjetski" jezik i gdje god se ide govoriš engleski da bi se sporazumio za bilo što u nepoznatom gradu. Mislim da mi je taj pritisak stvarao manjak samopouzdanja za daljnji nastavak učenja jezika pa sam imala problema i sa predmetom općenito, a i sa komunikacijom.

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Naravno, čak štoviše mislim da je to normalna stvar jer jednu riječ znaš u više jezika i prva koja mi padne na pamet tu kažem pa se u tom vremenu sjetim kako se kaže na hrvatskom ako sam se prebacila na neki drugi.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

Ovisi s kime razgovaram ako sam u opuštajućem društvu onda ne marim toliko za to jer ljudi koji me poznaju znaju već da mi se to dešava, ali ukoliko sam u nekoj ozbiljnijoj okolini, npr. dajem neki intervju mislim da bi me uhvatila panika i zablokirao bi mi mozak pa ne bih znala ni na jednom jeziku reći određenu riječ.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

Definitvno da se samopouzdanje povećava kad znaš da znaš više jezika. Ja znam koji mi je materinski jezik i odakle dolazim, a ostatak jezika koje naučim može biti samo dobro za mene.

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Kao prednost višejezičnosti odvojila bih sigurno bogatiji životopis za bilo kakvu karijeru u životu i također mogu se osjećati kao lokalac ako odem u Tursku. A za negativno mogu reci jedino sto sam već spomenula, a to je miješanje i ubacivanje riječi jednog jezika u drugi.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

Sjećam se jedne; dok sam znala samo albanski i hrvatski kad bih na ljeto išla u Makedoniju zbog korištenja više hrvatskog nisam znala kako se na albanskom kaže “na primjer” pa sam pričala albanski i onda u albansku rečenicu ubacim hrvatsku, ali su djeca oko mene bila sposobna shvatit što sam htjela reći pa su i oni počeli koristiti tu riječ. Da nisu znali bilo bi mi kao djetetu teško objašnjavati sto sam htjela reći.

4. A.E.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Govorim hrvatski, engleski, arapski i njemački, a svoj prvi jezik smatram hrvatskim.

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

Roditelji nisu imali neki poseban pristup u mom višejezičnom odgoju, ali ga jesu podržavali tako što sam išla na razne tečajeve jezika i kao mala sam stalno gledala sadržaj na stranom jeziku, znači filmovi, serije, muzika, televizija, vijesti itd.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi pogotovo jer sam se nakon selidbe morala prešaltati sa hrvatskog na engleski jezik. U početku su samo mali problemi, male poteškoće dok se mozak ne navikne, ali kasnije mi je to išlo puno lakše. Dosta se teško nositi s tim promjenama, međutim to su jako male promjene i kratkoročne tako da ne bih rekla da su bile neke velike poteškoće.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

Nisam imala nikakve jezične prepreke tijekom obrazovanja pa eto nisam se s njima moral suočiti.

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Događalo mi se često da pomiješam jezike pogotovo engleski i njemački. Tu se često dogodi miješanje.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

U situacijama gdje sam bila suočena s nedostatkom riječi u jednom jeziku, te situacije sam rješavala nekom šalom ili jednostavno pokušavajući objasniti na bilo koji način što sam htjela reći ili pitati nekoga nakon što su shvatili što sam htjela reći, kako se to kaže na tom jeziku. Osjećala sam se, nije mi bilo nikada neugodno, ali sam se osjećala u jednu ruku nemoćno jer se ne mogu izraziti kako treba, ali uvijek sam se nekako snašla.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

S pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu sam se nosila teško. To je utjecalo jako puno na razumijevanje same sebe i na samopouzdanje do možda fakulteta gdje sam dobila jednu jako lijepu poruku od profesora koji mi je rekao da su sva ta moja četiri jezika, tj. tada sam još pričala i malo perzijskog, da je to jedno veliko bogatstvo i da sam osoba, da mogu biti, znači, četiri različite osobe odjednom što bi značilo da mogu imati više kvaliteta. Možda je on to rekao da me utješi, ali od tada mi se perspektiva mijenja i to mi više samopouzdanja daje i više sebe prihvaćam u svakom kontekstu.

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Prednosti kod više jezika je što se mogu sa više ljudi sporazumjeti i sada svaki novi jezik koji učim puno lakše ide, mozak nekako kao da se puno lakše prešalta i puno lakše upijam neke stvari. Isto tako lakše se puno snaći u situacijama i dosta se lako spojiti s ljudima i ostvariti konekciju. Nedostaci više jezika, ne mogu reći da sam se susrela s nedostacima, ne vjerujem da ima nedostataka što se priča više jezika.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

-----

5. N.B.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Govorim hrvatski, njemački i engleski. Možda više smatram hrvatski prvim jezikom, tj. materinskim jer sam ga naučio od roditelja, ali i njemački je tu negdje jer ga učim od malena paralelno s hrvatskim.

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

S roditeljima sam doma pričao samo na hrvatskom, ali su me istovremeno izložili i njemačkom, npr. kroz crtiće, igre i tako nešto, ali razgovor s njima bio je isključivo na hrvatskom jer sam njemačkom jeziku svakako bio izložen kroz tu igru s prijateljima, sadržajima na tv-u, vrtić, škola i tako... Na taj su način poticali tu moju višejezičnost.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Nisam imao problema s prelaskom iz jednog jezika i drugi jer sam oba jezika jednako dobro znao i bio sam svjestan kad koji trebam koristiti. Zapravo je to nešto što se automatski desi bez razmišljanja, npr. doma sam sa svojima pričao na hrvatskom, ali onog trenutka kada bi došao u školu automatski bi pričao na njemačkom.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

Pa imao sam poteškoća s gramatikom i pravopisom, ali mislim da to svatko ima dok je u tim nižim razredima. Naučio sam njemački već u vrtiću pa nije bilo toliko problema u školi. Možda sam nekad samo znao fulati redosljed riječi... Nisam ništa posebno radio po tom pitanju, učitelji su znali da doma pričam na hrvatskom i da mi njemački nije materinski pa su imali i razumijevanja, a i pomagali su.

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Naravno da se dešavalo i dešava i dalje, pogotovo sada i s engleskim, ali kao dijete odnosno na početku školovanja sam često znao hrvatske riječi ubacivati dok sam govorio njemački, ali što sam više bio izložen njemačkom to se češće počelo događati da njemački ubacim dok govorim hrvatski. Dakle, u jednom trenu školovanja mi je njemački postao jači jezik i ubacivao sam ga u hrvatski, to se dešava i dan danas.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

Pa nije baš dobar osjećaj kada nešto npr. pričaš sav uzbuđen i onda dođeš do dijela kada ti zafali riječ na tom jeziku i zastaneš jer se ne možeš sjetiti i onda više ni to što pričaš izgubi smisao jer se ne možeš izraziti onako kako želiš haha.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

Rekao bih da se osjećam povezano s oba jezika jer sam u njemačkoj od rođenja, ali opet znam da mi je hrvatski materinski i tu sam povezan i sa jezikom i sa kulturom. Mada nekad pomislim da bolje znam njemački nego hrvatski...

A mom samopouzdanju je poznavanje više jezika samo još više i doprinijelo, osjećao sam se nekako posebno jer oba jezika znam gotovo jednako dobro...

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Kao višejezična osoba mislim da sam imao i imam više prednosti nego nedostataka. Sama činjenica što se možeš sporazumjeti na dva jezika je prednost. Još i to što danas u njemačkoj živi puno ljudi iz Hrvatske, Srbije, Bosne...pa se mogu sporazumjeti i kada naiđem na njih, a mogu i kada naiđem na

Nijemce. Naravno, i to što, što više jezika poznaješ, stječe se i više prijateljstva, lakše se prilagodiš okruženju, bogatiji si za kulturu odnosno razumijevanje kulture...

Ne bih rekao da višejezičnost ima nekih nedostataka, možda se nekad znalo dogoditi da naletim na nekog profesora koji ima predrasuda jer eto nisam Nijemac što se vidi po mom imenu odmah, ali i to više nije pitanje višejezičnosti već nacionalnosti... ajmo reći da možda nekad dođe do osjećaja manje pripadnosti određenoj skupini, ali to je rijetko, barem ovdje u njemačkoj.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

Jednom prilikom sam razgovarao s prijateljima o tome što smo jeli danas. Nisam se mogao sjetiti, tj. nisam znao kako se na njemačkom kaže poriluk jer kao dijete u 1./2. razredu nisam ni imao tu riječ u njemačkom vokabularu pa sam slagao da sam jeo pitu sa sirom, a nisam htio objašnjavati jer me bilo sram što ne znam kako se kaže poriluk.

6. K.K.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Fluentno pričam albanski i hrvatski, također engleski i makedonski jako dobro razumijem, međutim za pričati treba mi malo vremena da se naviknem jer nisam okružen s ljudima koji pričaju.

Prvi jezik je naravno albanski, to mi je materinski jezik, a pogotovo albanski književni koji sam naučio kao dijete u osnovnoj školi u Makedoniji, čak možda najbolje gledajući crtane filmove na albanskom.

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

Može se reći da su imali utjecaj, s obzirom da su me poslali u Hrvatsku, time sam naučio pričati hrvatski, ali nisu isključivo direktno da su me tjerali, možda samo za engleski, jer smatraju da je to bitan globalan jezik.

Imam primjer iz osnovne, išao sam na kurs turskog u Gostivaru jer bio plan kao ići za Tursku, bili su spremni financijski podržavati kako bi mi bilo sto lakše savladati jezik.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Bilo je teško preći s jednog jezika na drugi, pogotovo jer sam znao jako dobro makedonski i onda mi se to sve pobrkalo s hrvatskim, no međutim vremenom i trudom se može sve postići, naravno kod socijalnih interakcija možda bi bio bitan faktor pažnja, želiš naučiti jezik kako bi bio dio tog društva, da se smatraš bitnim. Jednostavno vremenom se neke stvari uče druženjem makar bilo to neobično i frustrirajuće jer ne razumiješ, ali malo pomalo nešto se zapamti.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

Jezići mi nisu baš jaka strana, više imam razvijenu logiku za prirodne znanosti, ali mogu reći da su albanski i hrvatski potpuno različiti jezici, hrvatski spada pod slavenskom porodicom, a albanski pod indoeuropskom porodicom, jedino su poveznice možda neke posuđenice, a ovako sam morao iz nova naučiti. npr. “u” i “na” su mi bili uvijek problem, jer na albanskom nema toga. Imam i danas problema s nekim padežima, ponekad to fulam, nekad teže se izraziti, a jednostavno komunikacijom se najbolje nauči, jer kad pričaš najbolje razmišljaš i savladaš jezik.

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Da naravno, na početku kad sam došao u Hrvatsku, znao sam dosta miješati hrvatski i makedonski, jer su slavenski jezici. Ali i ovako nekad u komunikaciji, znam ponekad upotrijebiti neku albansku riječ, to sasvim slučajno.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

Frustrirajuće je kad se ne možeš izraziti jer se ne možeš sjetiti neki riječi, a to bi možda u svom materinskom jeziku bolje opisao, nekad se neugodno osjećaš u društvu jer onda ispada besmisleno ono što si rekao.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

Naravno, kao ponosan Albanac, uvijek ističem svoje navike i običaje iz mjesta gdje sam rođen kako bi dao doznanja ljudima u bilo kojem jeziku, da mi je materinski jezik i identitet bitan faktor, ponekad se osjećam dobro jer ljudi cijene to i fasciniraju se kako pričam drugi jezik tako dobro, što meni da motivaciju i samopouzdanje da još više radim na sebi. Učenje više jezika je doista bitno, jer svaki jezik ima svoju čar koja može utjecati na način razmišljanja pojedinca.

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Kao višejezična osoba smatram da to ima samo prednosti. Poznavanje jezika daje jednu vrstu sigurnosti, a nesigurnost je zapravo nedostatak informacija, tim informacijama možeš lakše imati pristup u bilo kojem prostoru kad bi znao jezik kojim ljudi pričaju. Kako sam se integrirao u društvo osjetio sam se sigurnijim, samopouzdanijim, odnosno spreman sam za živjeti kako treba.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

Kad sam ja došao u Hrvatsku nisam ni znao kakav je to jezik, slučaj je prvi sat hrvatskog u srednjoj kod profesorice hrvatskog; kad sam se predstavio rekao sam: “bolje znam bosanski nego hrvatski”.

7. M.K.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Govorim arapski, bosanski, engleski i njemački. Istovremeno smatram da su mi prvi jezici arapski i bosanski

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višezjezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

Naravno, roditelji su imali veliku ulogu u tome. Moji roditelji su studirali u Bosni, ali su se nakon nekog vremena vratili u Siriju pa sam ja svoje prve godine proveo u Siriji i tako i naučio arapski jer mi je to materinski. Svi su oko mene govorili arapski, a moji roditelji su znali i bosanski, pa su se potrudili da i ja naučim jer su znali da bi moglo doći do toga da odemo u Bosnu što se i dogodilo kasnije. Trudili su se pričati sa mnom i na arapskom i na bosanskom, možda više na bosanskom jer kao što sam i spomenuo, svi su oko mene pričali arapski pa se svakako podrazumijevalo da ću ga naučiti.

Što se tiče njemačkog, nije da su ga poticali, ali u Bosni su crtići uglavnom na njemačkom pa eto. A engleski sam isto naučio i kroz školu, ali i kroz crtiće i serije.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Nisam imao problema s prelaskom iz jednog jezika u drugi, u školi bi pričao na bosanskom, a doma ovisno o tome na kojem jeziku mi se netko obrati, na tome i automatski odgovaram, bez razmišljanja.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

Imao sam na početku obrazovanja. Bilo mi je malo teže sporazumjeti se s drugima, ali najviše od svega mi je problem stvaralo pisanje, potpuno drugačije pismo od onog kojeg sam naučio prije.

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Naravno da se događalo da pomiješam jezike. Kao mali bi dok sam govorio bosanski ubacivao arapski jer mi je tad bio jači jezik, a sad ubacujem bosanski dok govorim arapski.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

Pa ne mogu reći da sam se osjećao npr. loše, nema ništa loše u tome. U osnovnoj su svi znali da mi je prvi jezik arapski tako da su imali razumijevanja. Naravno da je bilo i onih koji su se znali zezati s tim, ali oduvijek sam bio tip osobe koja neće takve stvari primit k srcu.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višezjezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

Možda se na početku nisam baš najbolje nosio s tim jer sam slabije znao i jezik kad sam došao u Bosnu, ali kroz godine sam prihvatio i jedan i drugi jezik i kulture kao svoje. Sada se osjećam kao da pripadam i jednom i drugom.

Što se tiče samopouzdanja, što sam stariji bio to sam bolje razumio vrijednost višejezičnosti pa je to samo povećavalo moje samopouzdanje.

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Osoba koja poznaje više jezika po meni nema nedostataka već velike prednosti zbog toga što jezik koristimo kako bi komunicirali s drugim osobama, a to samo znači da se broj ljudi s kojima možemo komunicirati, povećava.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

Jednom nas je u restoranu (na hrvatskom) konobar pitao sviđa li nam se baklava na što sam se ja pravio da mi se sviđa te sam nakon tog prokomentirao na arapskom kako mi se ne sviđa, a konobar je na to samo rekao na arapskom „zar stvarno, a ja sam je pravio“ ...

8. DŽ.M.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Govorim hrvatski, albanski i engleski. Hrvatski smatram svojim prvim jezikom jer ga više koristim u svojoj svakodnevici

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

Tata je više sa mnom razgovarao na hrvatskom, a mama na albanskom da bi naučili i jedan i drugi jezik. Engleski sam učila u školi, ali smatram da ga više znam zbog gledanja serija i filmova što su roditelji svakako poticali.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

U kontekstu obrazovanja nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi jer bi već na putu do škole se prebacila na hrvatski pa se to i nastavljalo do kraja dana. Isto tako i u kontekstu socijalnih interakcija, svjesna sam kada koji jezik trebam upotrebljavati pa nema problem s tim.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

S obzirom da sam od malih nogu učila hrvatski nisam imala nikakvih jezičnih prepreka tijekom obrazovanja. Čak sam bila izložena više hrvatskom jeziku pa bi rekla da je tu više ispaštao albanski, npr. pisanje na albanskom...

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Vrlo često miješam jezike kada pričam sa svojom obitelji upravo zbog toga što sam od malih nogu više izložena hrvatskom jeziku pa se dešavalo i još uvijek dešava da često ubacim hrvatsku riječ dok pričam na albanskom.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

Pa osjećala bih se malo zbunjeno u trenutku, ali bi okrenula na šalu i tako bi se izvukla.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

Svjesna sam posebnosti višejezičnosti i smatram to kao nekom privilegijom jer me čini otvorenijom prema različitostima. Oduvijek sam višejezičnost smatrala kao plus i napredak tako da me to činilo dosta samopouzdanom. Mislim da to može samo pozitivno utjecati na samopouzdanje. Što više jezika, to bolje.

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Prednost je to što možemo više ljudi razumjeti i učiti druge jer često me pitaju da im kažem nešto na svom jeziku. Također, što više jezika znamo lakše je naučiti i neke druge jezike. Nisam se susrela sa nedostacima.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

Igrali smo kao djeca karata i kako smo miješali jezik ja bih svom bratiću rekla da ćemo „pola pola“ dijeliti karte, a on je isto to govorio samo na albanskom, da ćemo isto „pola, pola“ dijelit karte, ali se nismo sporazumjeli.

9. V.A.

1. Koje jezike govorite? Koji od tih jezika smatrate vašim prvim jezikom?

Govorim albanski, hrvatski, engleski i danski. Albanski smatram prvim jezikom.

2. Jesu li roditelji imali neki poseban pristup u vašem višejezičnom odgoju? Kako su podržavali vaše učenje jezika?

Nisu imali neki poseban pristup, ali su podržavali učenje jezika. Hrvatski sam naučila igrajući se s djecom, gledajući crtiće i filmove, slušajući pjesme i sl. Engleski sam naučila u školi i iz filmova, a danski sam naučila kada sam se preselila u Dansku.

Hrvatski sada već pomalo slabi jer već dosta dugo živim u Danskoj.

3. Jeste li imali poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi, posebno u kontekstu obrazovanja i socijalnih interakcija? Kako ste se s time nosili?

Nisam imala poteškoća s prelaskom iz jednog jezika u drugi jer sam kao dijete znala samo albanski i hrvatski pa nije bilo problema s tim. Kući bi pričala na albanskom, a vani i u školi na hrvatskom.

4. Jeste li imali neke jezične prepreke tijekom obrazovanja? Kako ste se s njima suočili?

Nisam imala jezičnih prepreka tijekom obrazovanja jer sam već jako rano naučila hrvatski i nije bilo nikakvih problema s tim.

5. Je li vam se događalo da pomiješate jezike (riječi iz jednog jezika koristite dok govorite drugi)?

Da, često kada govorim brzo. Često bi u albanski ubacila riječi poput „isto, nemoguće...“. Npr. riječ „isto“ mi se više ni ne čini kao da je hrvatska riječ koliko ju često koristim u albanskom, od malena.

6. Kako ste se osjećali u situacijama gdje ste možda bili suočeni s nedostatkom riječi u jednom jeziku?

Nije bilo nekakvih posebnih osjećaja. Jednostavno ako mi fali riječ, pokušala bi gestama nekako objasniti što želim reći ili opisati ono na što mislim.

7. Kako ste se nosili s pitanjem identiteta u višejezičnom kontekstu i kako je to oblikovalo vaše samoprihvatanje/samopouzdanje i razumijevanje sebe?

Moje samopouzdanje nije proizašlo iz govorenja različitih jezika, ali da, osjećala sam više samopouzdanja kada bi se mogla izraziti s nekim na drugom jeziku i razumjeti razgovor.

8. S kojim ste se prednostima, a s kojim nedostacima susreli kao višejezična osoba?

Prednosti počinju od druženja, učenja novih riječi do pronalaska boljeg posla.

Jedini nedostatak je što mogu reći da ne možete u potpunosti zapamtiti ili naučiti više riječi na jezicima ako ih ne koristite u svakodnevnom životu.

9. Imate li neka sjećanja na zanimljive situacije, anegdote i sl. koje su proizašle iz vaše višejezičnosti tokom djetinjstva? Podijelite ih.

Kada sam imala petnaest godina i upoznala nove prijatelje iz Njemačke na plaži, predstavila sam se na engleski i rekla sam da imam „fifty“ umjesto „fifteen“ godina i svi su se počeli smijati.